

No. 1686

~~86-1~~
~~A 86.~~

894511-9
A 86

4 d

~~SM-1~~
~~A 86~~

VOJTINA

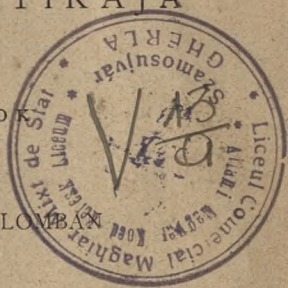
LÉVELEI ÖCSCSÉHEZ.

116
261
VI.

VOJTINA ARS POÉTIKÁJA

SÁRKÁNY. IRÁNYOK

A MAGYAR NÉPDAL AZ IRODALOMBAN

IRTA

ARANY JÁNOS.

1952
évi beszerzés.

AZ «ARS POÉTIKA» KÉT STROPHÁJÁNAK HASONMÁSÁVAL

BUDAPEST,

KIADJA RÁTH. MÓR.

1954

21.748

894.511-1
894.511.09

VOJTINA LEVELEI ÖCSCSÉHEZ.

I. LEVÉL.

Mit hallok Andris? engem ucssegéljen!
Nem hittem volna, hogy ezt is megérjem,
E nagy malheurt . . . vagy örömet (na ni!
Az ember ki se győzné mondani)
Tudniillik, hogy te, édes jó rokon
Poéta lettél, és a lapokon
Ritkán szedett betűi nagy nevednek
A hallhatatlanság felé merednek.
Ej, ej, fiú, beh sokra haladál:
Spiritusod van, vagy mi a tatár!
Nyelvem megáll, az eszem elakad:
Hiszen felleg se' volt, és már szakad!
Azt hittem, a kozákjárás után
E rongy világban nem lesz több csudám:
Nagyobb az, hogy te költő vagy, kölök,
S ki is nyomatják versed, a mi több.

Emlékszem — ezt te mindég titkolád, —
Kétszer futál meg három iskolát;
S kétszer három — *hat* az Marótiban:
Így legalább hat iskolád ki van.
Akkor a könyvet pad alá csapád,
És úrfi-magnak meghagyott apád.
Ez állapotban két ösvény maradt
Számodra nyitva: lenni *úr-paraszt*,

Vagy lenni *költő*; mert csupán e két
 Mesterség: tollat fogni, vagy ekét;
 Ez az, mi fűnek és fának szabad,
 Czéh, mely akárki fiát befogad.
 S mivel hallottad volt, vagy olvasád
 A Kisfaludi kalamárisát,
 Shakespeare hogyan lopott egy özbakot,
 Vagy szinpadon széket hogyan rakott,
 Burns Róbert, a scótok Petőfije,
 Költő mikép lön, paraszt létire,
 Mikép ama német csizmadia,
 S a kiskunsági mézárós fia,
 Ki mindenütt forgott húsz éveig
 Csak ott nem, hol a tudóst nevelik:
 Tehát, egy istenverte pillanatban,
 „Író leszek!“ kiáltál fel magadban.
 És olvasál, ha postanap került,
 Vasárnapi ujságot, Honderüt,
 Petőfi vagy Rigó Pál műveit,
 Divatlapok színes leveleit:
 Itt, ott, mi történt: Czenken, Igaron
 Hogy ment a szindarab, tánczvigalom?
 S a többi. És az olvasmány hatott:
 Mindgyárt megirtál egy . . . birálatot.

De Frankenburg, Vahot, vagy Jókai,
 Beküldött műved nem nyomatta ki.
 Azt mondta rá: csak nőj még, kis számár,
 Mielőtt bírálva megszólamlanál.
 Te megfogadtad — a növést; de nem,
 Hogy minden istenadta pénteken
 (Ez volt a szerencsétlen postanap)
 Pestre ne útazzon négy öt darab.

Persze, előbb csak bérmentetlenül ;
 Gondolva, hisz már *ennyinek* örül
 A szerkesztő és örömet fizet :
 Az ő malmára hajtod a — vizet.
 De ah a szép „vidéki levelek“
 (Mert e nemben valál akkor remek)
 Felbontva, olykor még bontatlan is,
 Kályhába, vagy hová, repültenek,
 S helyettök a szerkesztőség hamis,
 Csufondáros élcei dőltenek.
 Hej, *Értesítő*, *Mondanivaló*,
Nyílt posta, *Tárcza*, vagy mi a manó,
 Beh tönkre sujtál sok fiók zsenit,
 Ki volna most irodalmi zenith !
 Így téged, Andris, akkor legalább,
 Szörnyű módon megtérdelt a galád.
 Irhattad álnevül az O. P. Q-t
 Még is örökké járt te rád a rúd.
 Majd megfizetted a levél díját,
 Sőt olykor egy kis *accidentiát*
 (Fertálybankót . . . de még nem volt, igaz . . .
 Akármit, ide nem tartozik az)
 Rekesztél a szerkesztőnek dohánynra,
 Még is örökké rád füstölt pipája,
 S te meg nem láthatád az örömet :
 Hogy' néz ki nyomtatásban leveled
 Azon betük, a mellyeket te *írva*
 Mázolgatál a rózsaszín papírra.

Kitört ezenben a forradalom,
 Szépen lecsücsült az irodalom ;
 Azóta nem hallottam híredet,
 Már azt hívém, a muszka had meg-ett.

Hát dehogy ett! majd bizony, ily darab
 Bolond gombába az beléharap!
 Keresztül estél a rostán, s azonnal
 Gyürni kezdéd a verseket halommal.
 „Szabad a vásár, most költő leszek,
 Úgy is kipusztultak a czéhesek“
 Kiáltád s íme hogy bámúl a hon
 Égverdeső, merész tyúk szárnyadon!
 Pegasusod befogja a *futár* is,
 Gondolva, hol ló nincs, jó a szamar is.

Így töre ki belőled a zseni;
 Vétkeltem ezt meg nem érinteni. —
 Már most haladj az elkezdett uton,
 Mert visszalépés nincs, azt jól tudom;
 De minthogy ifju vagy (ámbár jeles)
 Tanulj tinó, hogy ökörré lehess.

Mindenek előtt azt tanácsolom:
 Verset sokat! legyen bár mily bolond.
 De sok legyen, hogy nevedet minél
 Többször találja meg az olvasó:
 Az semmi aztán, hogy ha rossz, ha jó,
 Ő el nem olvas mert előre fél,
 Inkább ab invisis koszorut ád,
 Mi úgy sem ér egy árva polturát.

Mint a halandó ember, a ki nyers,
 Szellemi, testi részbül áll a vers,
 Az első láthatatlan semmiség,
 Csak holmi vaskalapos hiszi még;
 A *test*, az a *vers*, a mi látható,
 Fonállal mérhető, tapintható:
 Ezzel van egy kis gépszerű dolog,
 A másik . . . az magátul jöni fog.

Beszédhez, a mit versnek mondanak,
 Minden esetre kellenek *szavak*.
 Te mindig olyan szót válaszsz, csinálj,
 A mit ne értsen János, vagy Mihály;
 Legjobb, ha tenmagad sem érted azt:
 Így legalább soha fel nem akadsz,
 Mert, a minek értelmét nem tudod,
 A szó mindenhová illeni fog.

Szükség továbbá versbe *néha* rím.
 Mindegy ördög, ha nő az, vagy ha him,
 Csak arra légy leginkább figyelő
 Hogy öt-hat sorban jőjön egy elő
 S a többi vers, mint gallyak szekeren,
 Lógjon előre-hátra, rímtelen;
 Ez szép találmány és pedig *honi*:
 Eo ipso, hogy pongyola, zseni;
 Dehogy tud így más nemzet dallani!

Igaz, hogy a rím bőven nem telik.
 Lelnek biz azt, a kik nem restelik —
 És holmi rossz rímnél becsesb zománcz,
 A versen a szép csengő asszonáncz,
 De ez utóbbi szót, nem is csoda,
 Nem minden bikficz érti, micsoda:
 S ha *p* betűnek *b* visszhangja lett,
 Fülét csoválja a rossz rím felett.

Azonban itt szabály van: s te, zseni,
 Nem fogsz pedant szabálylyal küzdeni:
 Te ugyanazon szót hangoztatod:
 Igét igével, raggal a ragot.

„Hössel — könyveddel“ keblét és szívét
Rimnek nagyon jó, szépen kivivéd,
Mint a Tinódi százötven valá-ja
(Ha ugyan jól emlékezem reája).

Megállj: mi könnyű és még is be szép
Cadentiás vers az ilyen beszéd:
„Barátok — arczok; sirtál és aludtál,
Könytől — beszédőtől; ajtónál — sokaknál,
Kezére — tetejére — képzetére“
És még ezer hasonló ára, ére;
Vagy: könyeim, szemeim, bérceim
Vagy: lépteim, hölgyeim, lepleim,
Vagy: küldének, jövének, és menének;
És több efféle szentiványi ének;
Sőt: szerelem, ha jő rá gyötrelem,
Vagy: érzelem, kegyelem, értelem,
Vagy: fájdalom, siralom, hatalom,
Nyugalom, aggodalom, bánalom,
Vagy látás, hallás, szaglás és tapintás
(Mire én e rimet csapom: *Amintás*).

Ellenben, hogyha egy sor vége *párját*,
És ráfelelne másik rim: *bevárják*,
„Harag — marad, darab — farag, gyöz — ösz“
Vagy pedig erre hogy csösz, plane főz,
És ezt azonmódon megszenveded,
Nem félsz, bizony kiszúrja a szemed!
Mert szemnek írunk, a *fül* második
Érzés, gyakran hibáz, hamarkodik,
Csak angolul nézhetni illyet el
Hogy *bird*-nek *sword*, *moan*-nak *alone* felel.

De kürtöl a posta; megjött s megyen,
 Azért, jó Bandi, most elég legyen;
 A papirosom se nyúlik tovább:
 Bezárom ez első episztolát;
 Jövöre többet, jobbat is talán,
 Hogy emlékezzél néha-néha rám.

II. LEVÉL.

Előre lantok! . . . vagy, mi a guta:
 Lant nem igen van . . . tollsip és duda,
 Előre tökszár, csimpolya, doromb,
 Madár-kelepcze és repedt kolomp!
 Fel hagymabördő, fűzfasip, bürök,
 Lyukas kules, mely süvit, kanásztülök,
 Czirok-hegedü és hasadt fazék;
 Hadd zengjen a föld és zengjen az ég!
 Mert a hazának épen ily zene
 Most éltető, fenntartó eleme;
 Minden szemét vers egy-egy drága kincs,
 Megél, ha ebben semmi szűke nincs.
 Sovány ugarnak trágya kell, de sok:
 Munkára, tollak, kalamárisok!

Igen! ha tiszta búzánk elfogyott,
 Miért ne vetnénk a helyett gyomot?
 Nem zöld-e a gyom, dudva és paréj?
 S nem nagyra nő? akár aláhényélj.
 Árnyéka szintugy van — sőt koszorút
 Fonhat belőle a ki rászorult,
 Vagy kedve tartja. — Gazt ápolni hűn
 Hazafias tett: gyomlálgatni bűn.

Azért előre mindenféle dibdáb,
 „Hanczúzni a Parnasszuson mezítláb!”

(Mint egy barátom ír valahol,
 Ki csürhe közt nem örömet dalol.)
 Bátran, merészül, kissé szemtelen!
 „Mi költők“ a szerény hang ez legyen!
 Miért ne? gyermekjáték az egész,
 Sármunka, nem kell hozzá semmi ész,
 Csak jó akarat és nem tiszta kéz.
 S kinek csizmája rossz, vagy inge nincs;
 Kit a leánytól zár kaján kilincs;
 Kit apja megvert, vagy preceptora;
 Kit elbájolgat a zsidó bora;
 Ki éhgyomorra káromkodni tud,
 Nagyot, keservest, czifrát, hájszagut,
 Mint: „a ki lelke, istene vagyon!“
 S a többi (példa majd minden lapon);
 Ki felfödözte, hogy az éj sötét,
 A sárga holdnak kajla üstökét,
 Csillagot éjjel, nappal a napot,
 S bir vágni rájuk egy hasonlatot,
 Minő *bagoly* s *hab* szók között lehetne,
 Vagy mint ezek közt: *csillag* és *gereblye*;
 Ki a dalt írja, még pedig hová:
 Villámmal ír dalt a levegőégbe.
 (Kottázza tán? . . . no, ha így gondolá —
 S a tüzes istennyila viszi végbe,
 A kottairást! . . .); szóval a ki mer
 Nem tudva tudni s bizakodni el;
 Vagy a ki sok jó versneműt bevett
 És gyomra terheléseig evett,
 S magát úgy érzi, hogy: *csak ki vele!*
 Mit egyszer másszor oly mohón nyele:
 Mind az körömrre, tollra és — papírra!
 (Miután nem írószer többé az írha).

Oh mert az ember lelke úgy örül
 Látván e sürgést iralmunk körül!
 Hány érdemesnek tünt le fénykora
 S borítja könyves bolt vastag pora!
 Hol a közönség, mely keresne gyöngyöt,
 Mit a feledség pókhálóba göngyölt,
 Ha ők, a jó fiúk, sár-foglalóba
 Nem tesznek egyet kettőt héba-hóba!
 Igen, ha ők fel nem eresztenék,
 Bő lében a mult héti pecsenyét,
 Nem is tudnók, hogy a rég élvezett
 Jobb koszt iránt szánk ize elveszett.
 De ők, a jó fiúk, elészedik
 A régi jobbat, és nem engedik,
 Hogy elenyésszen egy szép gondolat,
 Hanemha — nyúzó bicskájok alatt.
 Előnkbe hogyha tócsát öntenek,
 (Mi ő szerintök vers, azaz: remek),
 S az ember abban úszdogálni lát
 Ezernyi geniális nyelvhibát,
 Tarkázva itt-ott, hogy legyen bizarr,
 Jobb írók eszmehulladékival; —
 Ha majd egy sánta láb, majd egy bezúzott
 Orr és fületlen, torzomborz fej úsz ott,
 Melyekben ez s amaz jó emberünk
 Költői mondatára ismerünk,
 S ujjal mutatjuk: ezt tudom kié:
 Berzsenyié vagy Kisfaludié,
 Kölcseié, vagy Vörösmartié,
 Garai, Bajza vagy Petőfié;
 Ha, mondom, így, bár csúnyán megkuszálva
 Ráismerünk jobb költőink szavára:
 Avagy nem méltók köszönetre, kik
 A régi szépet újra éltetik?!

Ha hát van, Andris, jó fejed: tanulj.
 Az ócska csizma, megfejelve, új,
 És nincsen olyan régi köpenyeg,
 Miből ne telnék egy hitvány süveg;
 Azé a veréb, ki megcsipheti:
 Fogj *ócska eszmét* s légy *eredeti!*

Már most, eme vargabetű után,
 Ideje volna ott kezdeni tán,
 Hol a más héti munka elmaradt;
 S köszörülni juháskutyából agarat.

Ha még is olykor asszonánczra jó
 Kedved, vagy a rím nem kinyöghető,
 Legjobb, ha mindig olyat válogatsz
 (Találsz is könnyen) a mi hogy *nem az*.
 Például *vár-ra* ez jó lenne: *rák*;
 Vagy erre hogy *huszárt*, üsd rá: *osztják*.

De bezzeg itt ugyancsak átbukám
 A mértéken; meg is fekszem talán.
 Ad vocem, mérték: némely ostobák
 Ennek jármába is belé fogák
 Szegény verset: de te soha egyeb
 Mértéket egy szál czérnánál ne végy.

Ki jámbusokban ir, (kivált komoly
 Verset) caesurát ne tegyen sehol;
 Jámbust pedig csak ott ejtsen belé,
 Hol semmikép el nem kerülheté:
 Végül csupán hosszúkat tenni szebb,
 Hadd vonja lábát, mint a sánta eb.

Van a magyarnak...úr Krisztus, mi van!?...
 Saját mértéke: népdalaiban,

Melyet kitánczol a paraszt legény,
 És Farkas Józsi oly szépen kihúz,
 De a poéta (kincsek közt szegény!)
 Mértéket idegen mintára nyúz.

A szép *toborzó*, a *lengedező*
 Bizony, bizony még járatlan mező,
 Versébe olyat, a ki tenni mer:
 „Nincs benne mérték!“ orditozni kell
 Sántitson ő is úgy, előre, hátra,
 Mikép a többi azt előtte járta.

Ezenkívül, mint jó levesbe hus,
 Szükséges volna versbe *numerus*.
 „Mi a mennydörgő! hogyan illik a
 Költészethez az arithmetika?“
 Hát úgy öcsém, la! ez könnyű dolog:
 Érezni kell csak, és mingyárt tudod. —

Midőn te így irsz: „A leányka hön
 Fohászkodék és sirva a mezőn
 Bolyonga; fürti közt lebegve méla
 Szellő susog és zengő Philoméla
 Éneke szól; süt bűbájos világa
 A holdnak. Ime jó azonba drága
 Kedvese, a kit oly régen ohajtva
 Várt; felsikolt és csókba forr az ajka —“
 S a többi, — ez neked jó, meghiszem,
 De, mintha sással metszenéd fülem.

A rhythmus oly láthatlan valami,
 Mit inkább érzeni, mint hallani,
 Mit észrevenni (mint a jó egészség
 Szelid hatása titkos működését)

Könnyebb, mikor *nincs*, mint akkor, ha van ;
Mi nélkül mérték, rim haszontalan ;
S akár mint gúzsba kössük : a darab
Kötetlen, buglyos, próza-vers marad.

Ha *írod* a verset, nem *öntöd* azt,
Össze nem áll, hiába fűrsz, faragsz,
Majd itt biesaklik félre, majd amott,
És kárba vesz sok oly becses robot,
Melylyel, ha méltóbb helyre áldozád,
Megkapálhattad vón' kukoriczád.

Aztán meg . . . aztán . . . hát . . . álmos vagyok :
Szervusz öcsém ! máskorra is hagyok.

(1850 november.)

VOJTINA
ARS POÉTIKÁJA.

Tele vagyok, *dallal* vagyok tele,
Nem, mint virággal a rét kebele,
Nem mint sugárral, csillaggal az ég:
De tartalmával a „poshadt fazék”,*
Vagy mint csatorna, föld alatti árok,
A melybe nem csupán harmat szivárog. —
Tele vagyok. Nincs túrni mód tovább:
Feszit a kóranyag, a zagyva táp.

Olvastam egy pár száz kötetre ment
Regény-, beszély-, poéma-speciment:
Kit meg ne rontson aztán ennyi zöld! s
Ne rágjon ennyi éretlen gyümölcs! —
Melyből világok lettek, a chaosz —
Bennem hasonló zűr támadt ahoz,
Hemzsegeve tarkán, „mint a beteg álma:“
Lássuk, ha e zűrből valami válna.

Költő *leánynyal, borral* nagyra lát:
Tőlem ne várja senki már dalát.
Bort . . . legfőlebb ha néha megiszom;
S a szerelem . . . rég volt az! rég bizony.

* Olla potrida.

Én is szerettem: (oh, ez édes emlék
 Szivemre most is oly enyhítve ömlék!)
 De halkan, zaj nekül . . . mint a virág
 Egymásra hajlik és hangot nem ad
 Midőn felpattan illatos pora
 S elönti a kék boldog mámore.
 Egy *mukkomat* se' hallád, vaksi hold! . . .
 (Látta-e, nem tudom, vagy ott se' volt);
 Nem kiabáltam a természetet,
 Csak érzém, mit szivembe ültetett;
 S midőn szerelmet a leánynak esdék:
 Nem oly szagú volt mint a nyomdafesték.

De a *hazáról* . . . Úgy van, a haza!
 Zengjen felőle hát a dal, nosza! . . .
 Késő ez is: mi haszna lelkesül
 Az ember, ha középben bele sül!
 De meg, mit érne gyöngéd szó nekik,
 Midőn a hont ordítva szeretik? —
 Midőn legszebb virág a mályva-rúzsa:
 Köténybe rejti kis bokrát a múzsa.

Volt a hazának egy-két énekem.
 Bágyadt, igaz, s „örömtől idegen“:
 De honfi keble érzé a panaszt,
 A csendben, éjben jól kivette azt;
 S a fájdalomban, mely elfojtva sirt,
 Ön-fájdalmát lelé, s hozzá az irt.
 Sebet tör a dal, de balzsamteli
 Ujjával ismét megengeszteli.

Most helyzetünk valóban istenáldás:
 Ének se' kell, csupán hangos kiáltás,
 Ki a hazáról mond nagyot, sokat:
 Csak rajta! nem hiába kurjogat.

De bár a hont szeretjük egyaránt:
 Van a modorban néha, a mi bánt;
 Mert jóllehet az érzés egyre megy:
 A költő, s a . . . czipész-inas, nem egy.

Én már ezentul ilyen gyalog
 Versen . . . csak így pálczán lovagolok;
 Zúg, sistereg, szédül szegény fejem:
 Nincs odafent, szárnyas lovon, helyem.
 S azóta, hogy nem mondtam éneket,
 „Mély hallgatásban torkom elrekedt;“
 S mint hángjavesztett opera-dalár,
 Lettem éneklőből . . . énektanár.

Mendacem oportet esse memorem:

Költőnek ezt ajánlani merem.
 Nem épen tisztos, de derék szabály,
 Versembe jól fér, s a mellett — talál.
 Azaz — magyarra téve a szavak:
 „Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak;“
 Mert van egy példa, hogy: a sánta eb . . .
 A sánta költő még keservesebb.

Hazudni rút. Ez ellen a morál,

A társas illem egykint perorál:
 De költőnek, bár lénye isteni,
 Nemcsak szabad — szükség fillenteni.
 Avagy felettünk nem hazud az ég,
 Bolttá simúlva, melynek színe kék?
 A támadó nap burka nem hazud?
 S fejünk felett, min jár, nem ál az ut?
 A csillagok hullása nem csaló?
 Távol hegy, erdő kék színe való?

Szivárvány hidja nem csak tettetés?
 A látkör széle nem csúf rászedés?
 A délibáb, midőn vizet csinál,
 Melyben torony, fa kettészelve áll,
 Lebegve orma, tótágast az alja:
 Hát nem szemed, szomjad ingerli, csalja? . . .
 Minden hazugság, földön a mi szép:
 Csontváz, ijesztő a valódi kép;
 Azt vérrel, hússal ékesíteni
 Jer, jer költő! . . . hazudva isteni!

Győzz meg, hogy a mi *látszik*, az *való*:
 Akkor neved költő lesz, nem csaló, —
 A mint nem az volt rég az átheni,
 Malacz-visitást tudva színleni;
 Ellenben a pór, a ki szűr alatt
 Rikatta disznát, és kuhin maradt,
 Bár a visitót gúnyosan emelte,
 A hallgatók fütyjét megérdemelte.
 Mert a közönség *érzé*, hogy amaz
 Úgy ri, miként *legtöbbször* a malacz,
 Míg a valódi — csont és vér noha —
 Tán úgy sikoltott, mint másszor soha.

Itt a különbség: hogy e látszatot
Igaz nélkül meg nem csinálhatod.
 Csakhogy nem a mi *részszerint* igaz, —
Olyan kell, mi *egészben* s *mindig* az.
 Tán nem való, hogy ez s ez úgy esett,
 Tán ráfogás a felhozott eset:
 Mátyás király nem mondta s tette azt;
 Szegény Tiborez nem volt élő paraszt;
 Bánk, a nejével, megvénült falun,
 Sohsem dühöngte többé a szarun,

Evett, ivott, míg végre elalún:
 De mit nekem *valód*, ha ez esetben
 Bánk törpe lesz, Mátyás következetlen?
 Ha semmi évszám, krónikás adat
 Engem le nem győz, hogy nem tett vadat?
 Nekem egész ember kell és király,
 Vagy férj, nejéért a ki bosszut áll,
 S ember-, király-, meg férjben az egyén:
 Csip-csup igazzal nem törődöm én.

De bár egész, s örök — úgy pusztanyersen
 Feladva, nem segít *valód* a versen.
 Itt kell már a szabály: „költő, hazudj!”
 Nem olyan ám mind, hogy belőle tudj:
 Mert van sok eszme, *igaz* fogalom,
 Mitől előre borsózik dalom.
 Az egyszeregy, bár meg nem dönthető,
 Képzelmi szószszal bé nem önthető;
 Sem oly igazság, min függ a peres;
 Sem a rideg tan, elvont, rendszeres;
 Vond bár kívül reá költői mázad:
 A póre tartalom fejedre lázad;
 Vagy, mint midőn az óriás *boa*
 Nagy martalékkal hömpölyög tova,
 Gimet rabolván, vagy bölénytinót,
 Fél testtel a mely még száján kilóg,
 Hétszámra hordja az ágbogas fejet,
 Vélne az ember, egy erdőt evett,
 Hét számra látni, hogy szerv- és idomra
 Különböző táppal vesződik gyomra:
 Új jár az istenadta költemény
 A nyers igazzal, mely daczos, kemény;
 Csakhogy sokára sem emészti meg:
 Marad nehéz, feloldatlan tömeg.

Akarsz repülni? hát csak rajta! höss! . . .
 Hanem szárnyadra ólomsulyt ne köss.
 Bár fontos a földszint némely való:
 Ott fenn, a higban, nem neked való;
 Kivéve hogyha tán bölesen rakod,
 Mint léghajóba, megmért súlyagod:
 Már tánczol a gömb, mint betyár lova
 Kit nem bocsát a csárda oszlopa,
 Már fel s alá kapkodja üstökét
 Hogy elszakítsa tartó köldökét,
 Recseg az oszlop, enged a kötél,
 A tenger néző szívszorongva fél
 Hogy felnyilallik a könnyű golyó,
 S egy percz alatt eltűn a léghajó,
 El, végtelen világokon keresztül,
 A semmibe, örökre, mindenestül! . . .
 De te nyugottan ülsz még a kosárba,
 Előtted óra, és a perczre várva
 Midőn kiálthatsz: „a kötélre! vágd!“
 S többé a földdel semmi czimborád.
 Ám érzi súlyát a szélházi gömb,
 Megemelinti és azt mondja: öhm!
 Lassan, nehézkesen úgy szárnyra kel,
 Mint bérczi sas ha nagy zsákmányt czipel.
 És im! előtted ég és föld kitérül,
 Nézhetsz föl és le a közös határrul:
 De, hogy ne szálljon vakmerőn veled,
 A léghajót csinján mérsékeled,
 S midőn egekben így zarándokol:
 Azt sem felejtéd: „hátha lebukol!“

Ily célra megjár a *bölcselmi* eszme,
 Különben annyi, mintha kárba veszne.

S a mit *tapasztalsz*, a *concret* igaz,
 Neked valóság, egyszersmind *nem az*.
 Vásár az élet: a földnek lakossa
 Lót-fut, könyökli egymást, és tapossa,
 Ad-vesz, czivódik, káromol, kaczag;
 Por, sár megöl, megfojt a hagyma-szag;
 S ha kételkednél hogy mindez *való*,
 Lépen bök egy rúd, feltaszít a ló: —
 Mít gondolsz? ha énekbe öntenéd
 Úgy, mint *van*, e sok mozgó pecsenyét;
 Ha e vásárból egy karéjt levágva
 Belé illeszthetnéd a dalvilágba:
 Mít gondolsz, nyerne a költő vele,
 Hogy *ily* igazzal zsúfolá tele?
 Hogy macskástúl-ebestül átvevé
 Azt, a minek *árnyéka* az övé? . . .
 Állok Dunánk szélén, a pesti parton:
 Elöttem a kép, szindús üde carton:
 Felleg s hegy által a menny kékje csorba,
 A nap most száll le a város-majorba;
 Büszkén a Gellért hordja bársonyát,
 S fején, mint gondot, az új koronát;
 Lenn a Tabánban egy toronytető
 Gombjának fénye majdnem égető;
 Mig fönt a Mátyás ódon temploma
 Szürkén sötétlik, mult idők roma;
 És hosszú rendje apró sűrű háznak
 Fehérlik sorba', mint gyepen a vásznak;
 Alant a zölden tiszta nagy folyam,
 Mint egy smaragd tó bérczek közt, olyan,
 Meg nem legyinti szellő' s fecske szárnya,
 Csak mélyén lüktet forradalmas árja;
 Felszine tükör, és abban, mikép
 Tündéri álom, az előbbi kép

Tisztára mosdva, felfordítva ring,
 Mint lenge kárpit, a merő fal ing . . .
 Ábrándos lelkem a hullámba mélyed,
 Vágyban elúszva búvárlom a mélyet:
 Itt, itt a nymphák! itt a cháriszok! . . .
 Az utczán por, bűz, német szó, piszok.

Nem a való hát; annak égi *mássa*
 Lesz, a mitől függ az ének varázsa:
 E hűtlen hivség, mely szebbit, nagyit —
 Sulykot, bizony, nem egyszer elhajít;
 Ez alkonysugár, mely az árnyakat,
 E köd, mely nőteti a tárgyakat;
 E fénytörődés átlátszó habon,
 E *zöld*, esős lég egy május-napon;
 Ez önmagánál szebb, dicsőbb természet:
 Egy szóval . . . a költészet.

Azonban azt se véld, hogy a való
 Kirúgva jobb egészen láb alól.
 Hogy némi kósza föllengésben áll
 A hires eszmény, vulgo: *ideál*;
 Hogy csak néhány szó, egy kis *lexicon*
 Kell: és tiéd a Parnassz, Helicon:
 „Csermely, virág, lomb, szellő, hattyudal,
 Ábránd minőt a sejtelem sugall,
 Kék távol, esti csillag, félhomály“
 (Tanuld meg: félig semmit se csinálj!)
 A „Hóra, Flóra, Grácia, Pszüché“
 S a többi, — hogy keverd mind együvé
 S *detur, signetur*: „ideál“. Hahó!
 Csinján, barátom: több is kell *ahó!*

Idea: *eszme*. Nem szó, nem modor.
 Azt hát fejezzen ki vers, kép, szobor:
 S eszményi lesz Béranger, mint Horác,;
 Vagy a görög, melyet ő magyaráz;
 Nem is kell a bajuszos Berzsenyi
 Vállára ó palástot metszeni:
 Jobb, hogy találva ő van és *kora*,
 Mint régi Hellász . . . fűzött bocskora!
 Jelennek írunk . . . és tán a jövőnek,
 (Legtöbbje pénzért a betűszedőnek,
 De az sohsem hallgatja Vojtinát,
 Gyártván *divathoz* a vásárfiát;)
 Jelennek ír, ki a jelenben él,
 — Mondom — közöttünk hisz, szeret, remél
 Küzd, vágy, remeg, örvend, szomorkodik:
 Mért élne *visszább*, vagy húsz századig?
 Kinek szokott ruhája lenge burnus,
 Csak nyűg, teher lábán az ó cothurnus;
 S kiről tudom jól: ki apja-fia,
 Röstellem azt, há élve *múmia*.

(1861.)

A SÁRKÁNY

A SÁRKÁNY.

Egy roppant sárkány, — de nem az,
Mely a mesék honában költ,
Nem is az a másik, melyet
Szent-György vitéz hajdan megölt,
Hanem legújabb nemzedék —
Szárnyaira emelkedék,
Hogy elhagyná a földi port,
Melyet a szél szemébe hord.
Aránylag óriás feje
Kétségkívül lángész jele,
Mig a derék s azon alább
Mindegyre keskenyül a láb,
Mint jól szabott tánczmesteré,
Mint a betűk között a V.
Két nagy szeme, szemöldöke
Holló-korom-éj-fekete,
Szakál bajusz is van elég,
S az arcza berzseny színben ég:
Szóval: így szemre-főre tetsző
Volna — de egy kissé ijesztő.
Még ifju benne minden íz,
Még szívós az élet-csiriz,
Mely összetartja tagjait,
Különnemű darabjait.
Mert nem szabad felejtennem,
Mennyi különböző elem,

Hányféle rész s mily gyülevész
 Foltjaiból lett ő egész.
 Ott szárnyal egy sok tollu kóta,
 Röpülni most tanul egy óda,
 Néhány „Balatoni Levél”,*
 Melyek hasát kinozza szél;
 A délibábról egy mese,
 Az: „Árnyék és szerelmese,”
 Egy dráma, egy irány-regény:
 Az a pokol mély fenekén,
 Ez játszik a hold kerekén;
 Egy festett angyal, mely repül,
 De nem hinnéd próba ne'kül;
 Egy költői kor-vázolat:
 Hernhuterek Árpád alatt;
 Egy műtani, széptani czikk,
 A farka végén egy „kritik”;
 S mind ezt bezárja:
 „Változat a sphaerák dalára.”

Mondom tehát, azaz hogy írom:
 Sárkány barátunk emelé
 Mind e csodákat fölfelé,
 Halványabb vagy szürkébb papíron.
 S már elhagyá a háztetőt,
 Hol a nagy lábu gólya költ,
 Már a kemény torkába lát,
 Lenézi a jegenye-fát,
 Le a varjút ki oly henyén
 Tollászkodik a jegenyén.
 Sőt a torony, ez óriás,
 E legnagyobb auctoritás,

* Dagályos levelek egy szépirodalmi lapban.

Bezzeg mereszi négy szemét,
 Alig titkolja szégyenét,
 Nyújtózkodik is, de hiába!
 Ha szárnya nincs, mit ér a lába!
 Mi haszna, hogy ott ül magas
 Tetején a kevély kakas!
 Mi haszna, hogy berzenkedik:
 A sárkány túlemelkedik,
 Mint egy merész királyi sas.
 És még tovább is szállana, —
 Megtetszett néki a tanya
 „Hol a villám foganzik és
 Bölcsődala a mennydörgés,“
 Mindig felebb, mindig felebb,
 A végtelenhez közelebb,
 Emeli öt ifjúi vágya,
 „Hol a mindenséget belátja:“
 Be a falut és a mezőt,
 Hol a kender vetése zöld,
 Egyéb minden sárgulni kezd,
 Sűrű a boglya és kereszt,
 S a tarka dolgos nép a réten
 Oly apró, mint tyúkok szeméten.
 Ezek felé
 Nem röstelé
 Kiáltni mostan egy nagyot;
 „Rám nézzetek: én *sas* vagyok!“
 S hogy elhigyék: ismételé.

No, ezt ugyan nem hihetik,
 De a beirt
 Silány papirt,
 Mely *főléjök* emelkedik,

Aprója, nagyja
 Ujjal mutatja,
 Sőt némelyik gyönyörködik,
 Egy tekintetre nem hagyja.
 Hanem a sárkány többet várna :
 Tapsot kíván, az kell neki,
 Gondolja, hogy megilleti
 Valamivel többecske lárma ;
 És míg a hig
 Aetherbe' lóg.
 Száján kitör e monológ :
 „Hah, gyáva por a földtekén,
 Maradj, veszz hát! megvetlek én.
 Nincs-é nekem elég nagy szárnyam,
 Hogy a sphaerák honát bejárjam?
 Itt billeg az jobb s bal felől,
 Testem pehelyként viszi föl,
 És még fölebb vinné, de meg-
 Tartóztat e köldök-zsineg.
 Mit? nem vagyok én az
 Ég üstököse,
 Pályámat a földhöz
 Hogy semmi ne kösse?
 Föl, föl csak azért is!
 Mindegyre fölebb!
 S te nyomoru czérna,
 Pokolba veled!“

Így szóla ; és mikép a vad
 Borjú, mely lenni vágy szabad,
 Lesütött fővel
 S minden erővel
 Addig czibálja kötelét,
 A míg ott nem hagyá felét :

Úgy a mi sárkányunk tolá
 A madzagot fel és alá,
 Néha lecsap, néha pedig
 Ugyan neki rugaszkodik.
 Elannyira, hogy a zsinég
 Szökéseit nem bírja meg, —
 S a mely eddig röptét feszíté,
 Eget a földdel közvetíté,
 Most elszakad
 A kötelék
 És ő szabad!
 „Övé az ég.“

De mint a széles szárnyu héja,
 Midőn csirkét rabolni célja
 Vagy rá a cső nem puffra lő,
 Ép oly irányt vesz mostan ő.
 Teste könnyü, feje nehéz,
 Szárnya fityeg, mint köntösujj
 Szokott, midőn nincs benne kéz,
 Avagy forgácsi a czégérnek,
 Ott a hol árpanedvet mérnek —
 Midőn zimankó szele fúj.
 Repülne hajh! repülne ő,
 De nincsen arra jó idő,
 Ellenben van kilátás,
 Hogy a fejét, mely földre húzza,
 E pillanatban összezúzza —
 A mi bizony nem áldás.
 De mily szerencsés baleset!
 Épen egy tócsába esett,
 Hol mig elázik szárnya, farka,
 (Mivel egyik se' gutta-percha),

Tó-szélen egy vén Brekeke
Kár-örömmel így rekege:

„He! he! he! . . .
Lám: okosabb, mert biztosabb
Ide le;
Ne hidd, hogy a sas *néz* a napba:
Tamás voltam, leszek is, abba:
Csak földre néz, prédára les,
Nyúlat, juhót, libát keres; —
Mi a repülést illeti:
Repülhet, szárnya van neki:
Én arra sem vagyok irigy,
Mert nála jobban ugrom: *így!*“
S valóba,
Hol a már szélyelázott
Sárkány gerincze látszott,
Odazuppant, a tóba.

Melyik részen van itt az író?
Úgy tesz, mint a falusi bíró
Egy bonyolult kérdés fölött:
„Se neked, — se neked nincs igazad:
Valahol, a kettő között,
Keressétek az igazat!“

(1853.)

IRÁNYOK

IRÁNYOK.*

I.

A Kisfaludy-Társaság, előbbi működése folytán, egyik feladatául tűzte volt a szülő-művészetek oly nemei és formáinak művelését, melyekről tapasztalá, hogy irodalmunkban el vannak hanyagolva. Jutalmi, buzdításai, elméleti irányadó tájékozásai által igyekezett odahatni, hogy különösen a költői fajok és formák minél dúsabb változatosságban fejlődjenek. Rendre a ballada, a költői beszély, a satyra, a kördal, a tanköltemény, a vig-, a naív eposz, a legenda stb. lőnek kitűzve jutalomra. S ha törekvéseit nem mindig követte óhajtott siker, az a körülményeknek tulajdonítható. Hiányzott a pályázókban a szükséges előtanulmány, némely formára nem léteztek minták az irodalomban. Így midőn 1840-ben költői beszélyt kívántatott, valamennyi pályázó balladával lépett a sikra. Vig eposz helyett 1846-ban többnyire satyramunkák érkeztek. De semmi kétség, hogy ha a megkezdett úton, félbeszakítás nélkül, tovább halad, most irodalmunkban többoldalú elevenség, formáinkban nagyobb változatosság, költőinknél, a különféle adomány, hajlam, tanulmány szerint, több és határozottabban jelzett egyediség lesz található. Nagyon kívánatos, hogy minél előbb vegye föl az elejtett fonalat. Addig is, míg ez történnék, nem árt e részben magunkat tájékozni.

* Az I. és II. megjelent a „Szépirodalmi Figyelő“ 1861. 26. és 1862. II. félév 11. számaiban.

Költészetünkben egy idő óta *lyrai* a túlnyomó elem. Sőt a kötetlen fajokat, minő a novella, regény, s a csak félig elbeszélő természetű balladát, románczot leszámítva, elmondhatjuk, hogy minden igyekezet a lyra felé fordul, minden babér innen mosolyog, ez a költői becsvágynak egyetlen célpontja, az ifjúi ábrándok ne-továbbja; a mi ezenkívül esik, mindaz elhagyott tér, miveletlen pusztaság, hová csak néha, kivételesen téved valaki, az is, úgy látszik, rosszul érzi magát. Az elbeszélő költészet évek óta szomorú némaságban gyászol, és nincs ki „a riadó vak mélységet fölverje szavával“; a drámát még mind azon egy-két név képviseli, melyek a mult-hoz, nem a jelenhez és jövőhöz számittatnak: új tanulmány, új törekvés jelei sehol. Hiába az évenkinti jutalmak, az akadémia koszorúi: ösmert neveké lesz a gyakran kétséges pálma; a „nagy ismeretlen“, a messiás, kit várunk, sehol sem jelentkezik. Ellenben ugyancsak telnek a szerkesztők kosarai mindenféle „verseményekkel“; tizhúsz szépirodalmi lap közöl egy sem érez fogyatkozást; minden évszak, minden hó meghozza a maga „összegyűjtött verseit“. S mily kevés egyediség e szám nélküli számban! Mily ritka eset, hogy valamely új-költemény vagy kötet ne azt a benyomást tegye ránk, mintha már azelőtt, mintha már többször olvastuk volna. Még azt sem lehet a nagyobb részről mondani: „*faciès non omnibus una, nec diversa tamen*“, a *testvérség* jelei majdnem teljes azonságba folynak össze. Az arcz jellemző kifejezését úgy nem találni rajtok, mint a kisdedeken. Csupán édesányjok ha ismeri egymástól őket. S ez természetes, ha mindenki ugyanazon célhoz, ugyanazon úton, ugyanazon eszközökkel akar eljutni; ha mindenki a költészet egy neme, a lyra felé tódul, s ott is valamennyi egy special irányhoz fut. A pálya így hosszú, egyenes vonalt fog képezni, melyen egyik előbb, másik

hátrább leend, de mely a nézőnek utoljára egyhangú és unalmas.

Korunk a lyráé, mondják sokan; mi haszna vesztegetni a szót; mi haszna folyam ellen úszni; ellenkezésbe tenni magunkat a kor izlésével, az uralkodó hangulattal, a költő hajlamok egyetemes árával? E szerep a tragikai egyéné, ki, ha a bukást nem nagyszerű küzdelem előzte meg, könnyen komikussá lehet. — Elismerem, hogy sok igaz van ez állításban. A nyomás, a zaklatottság, a meghasonlás, mely politikai rázkódásink után európaészerte erőt vett a kedélyeken, midőn nem vala hit, nem remény, nem bizalom, — midőn besüppedt lábunk alatt a föld, s biztos irány helyett az asztaltáncz szédelgéseiben kerestünk enyhületet: ily kor, mondom, nem lehetett a jóra való, a higgadt, a kitartó alkotás kora. Midőn a külső élet megszűnt, elfojtatott: a lélek ön belsejébe fordítá szemeit; nem lévén a családi, az egyéni léten kívül semmi, ide pontosult össze minden életmeleg, a költészetnek sem vala egyéb menedéke, mint a belvilág, az egyén, legfőlebb a család: tehát a *lyra*. Mindezt, általánosságban elismerem; a nélkül mégis, hogy csupán innen származtatnám költészeti egyoldalúságunkat. Mert a mi lyránkon e szomorú tiz év alatt, kevés kivétellel, épen nem látszik a kor bélyege, hanem ha tagadólag, azaz hogy ellapult a nyomás alatt; a kedélyek meghasonlása nem hozta be költészetünkbe az engesztelő humort; s midőn végre a hosszú fájdalom egy közös reményben kezdte fölengedni, lyránk az idő jelenségeit csak mint külső cziczomát, sallangot, mint a hatás szembeszökő (frappant) eszközeit vette magára; de nem vala képes azokkal bensőleg egybeolvadni. Másban is kell tehát, mint társadalmi zilált viszonyainkban, e csaknem kizáró lyrái hajlam okát keresnünk.

Bármit mondjon a bölcselő kritika, mely minden

irodalmi tüneményt egy általános okfőre hajlandó vissza-vezetni; valamely uralkodó irányt mindig és egyedül a politikai vagy társadalmi helyzetből magyaráz; így a mostani csaknem kirekesztő lyraiságot fatalis megnyugvással fogadja, mint ama helyzet egyedül lehetséges eredményét; az irodalom-történet lapozója kénytelen megvallani, hogy a kor követelése mellett, néha azok daczára is, a fényes siker, a *lángész sikere* az, mely darab időre megszabja a költészet irányát. Igaz, hogy végelemzésben a lángész megint korának szülöttje, de, épen mert genie, ritkán folytatója is egyszersmind: sőt nem egyszer annyira meghasonlik azzal, hogy csak a jövő hozza meg neki az elismerést. Ha már most azt látjuk, hogy a lángész által mutatott irány még akkor is tovább tart, midőn a társadalmi viszonyok, az eszmék, a kedélyek lényeges változáson mentek át: lehet-e ezt egyedül a kor jellemének, s nem inkább a genie hatásának tulajdonítani? Vagy ha még azt is tapasztaljuk, hogy a genie századok múlva támad föl mintegy halottjaiból, s varázs körébe vonja az irodalom nagy részét: azt is az idő hatalmának tudjuk-e be? Macpherson kiad a múlt században némi sajtáságos költeményeket, már akár igazi akár ál Ossiánt: s im egy egész Ossián-irodalom áll elő. Vajjon e költemények azért váltak-e korszerűekké, mert a XVIII. és III. század szelleme közt valami nagy rokonság létezett? nemde inkább a genie gyakorolta varázsát? Az a kor, mely az élő Shakespearet szerette, becsülte, élvezni tudta, s az a későbbi, mely hosszú feledés után újra fölismerte, csudálta, mesterül vallá, mondható-e azonosnak? Több példát is lehetne felhozni, de az irodalmak történetében jártas olvasóra bizom megítélni, ha nincs-e igazam, midőn arra nézve, hogy az irodalom és különösen a költészet egy vagy más irányba reked, legalább is annyit tulajdonítok a fényes

példának, a nagy sikernek, a lángelme varázsának, mint azon befolyásnak, melyet a politikai és társadalmi helyzet gyakorol a kedélyekre.

Innen már jelen túlnyomó lyrai hangulatunkat nagy részben Petőfi ragyogó sikeréből kell származtatnunk, kit, tudva nem tudva, akarva nem akarva, mindenki utánoz. Nem amaz olcsó, primitív utánzást értem, midőn a zsenge múzsa csupa reminiscentiákból táplálkozik, mégis büszke rá, hogy ő eredeti: az utánzásnak e neme bizonyos életkorban megvolt és meglesz mindig; épen úgy, mint a nádparipa és fakard. Hanem értem a jobb elmék azon elfogultságát, midőn nem tudnak menekülni egy bűbajos körből, midőn a lángelme uralkodó hatása alatt egyediségöket nem képesek kifejteni, érvényre hozni, vagy csak hiányosan; midőn azok, kik talán más viszonyok közt önálló csillagok leendettek, most a kométa halavány úszályában folynak szét. Ne nevezzük ezt iskolának. Költészetben iskolát nem a lángész, hanem azon körülbelül egyforma nagyságú tehetségek alkotnak, melyek közül egy sem oly tündöklő, hogy a többinek fényét magába nyelje, egy sem oly erőtlén, hogy saját jellemét elvesztve, pusztán utánzónak mondathassék. A lángész egyedül áll, neki iskolája nincs; ki vele egy irányban indul, vagy feljül kell haladnia őt, vagy mögötte nyom nélküli homályban veszni el. Homér művei örök időre szólnak: a cyclikusokat névből ha ismerjük. Vagy kisebb és közelebb eső példákat hozva fel: Zrínyi-iskola nem volt nálunk, de igen Gyöngyösi; volt Bessenyei- (francia), nem volt Csokonai-iskola. Utánzója ennek annyi, mint a fűszál: hánynak ismerjük ma csak nevét is? Épen úgy, midőn Himfy lantja megzendült, minden bokor, minden völgy Kárpátoktól Adriáig visszhangozta énekét; nincs pár éve, hogy e visszhang utolsó gyenge hulláma elenyészett: s az olvasó már azt sem tudja, kire cél-

zottam. Hol egy név, egy költői individuum azon száz meg száz Himfyből, azon rege-dúdolókból, kik tovább egy öltónél ostromolták a magyar Helikon lábját? És itt hiába mondanók, hogy Petőfi nagyobb, eredetibb szellem, mint a felhozott jeleseink. Annál kétesebb nyomán a siker. Ragyogása annál inkább homályba dönti, kik sugárkörébe esnek. — Nem arra kell hát törekednünk, hogyan legyünk hasonlók öhozzá, sőt inkább arra, hogyan meneküljünk azon szellemi alárendeltségből, mely öntudatlan is az ő magikai körébe von. Új utakat kell törnünk, hol szabadabban kifejthessük egyedi tehetségünket. Ez történik, ha mind a lyrában az övétől különböző irányokat választunk, mind a költészet egyéb fajait tanulmány tárgyává teszszük és lelkesen gyakoroljuk. Mimódon? erről közelebb.

II.

Közvetlen Csokonai előtt, alatt és után verselőik hosszú sorát halljuk zsi bongani, mely az akkor előtérben álló iskolák egyikéhez sem szegődve, sőt úgy látszik tudomást sem véve róluk, haladt a népszerű köznapiság széles, poros országútján. Azon iskola volt ez — ha ugyan iskolának lehet mondani — mely egyenest a „poetica classisok“ napi és heti gyakorlataiból cseperedett fel. Önteni a verset valamely feladott tárgyról, mint: „az év négy szaka“ — „a reggel“ — „az égő ház“ — „a zivatar“ — „a középszer“ — „a fősvényiség“ — „a hivatalkodás“ — stb. vagy valamely „pátrónus“ nevenapjára örvendő — halálakor gyászéneket enyvezni össze, többnyire latinul, de olykor kivételesen magyarul is: ez volt a költészet műhelye, a költői hivatás criteriuma, hol az, ki a többi felett ügyesség, könnyűség által kitűnt — kivált ha még azonfelül tanuló társait s a

disznótorokat is tudta mulattatni furfangos vagy priapi versekkel — már az iskola falai közt megnyerte a felavató olajt; kilépvén pedig már előre némi nimbus várt rá az illető társas körökben, melyek ízlése nem kívánt jobbat. Mi természetesebb, mint hogy az ekkép némi hirre kapott egyén folytatá, a mit annyiak ítélete szerint nem „invita Minerva“ kezdett vala: leírásai, elmélkedései, tréfái, köszöntői még egyre biztosították számára a tapsot: így lett a Mátyásiak, Pócsok, Láczaiak hada, így a minden kar és rendbeli „lagzisok“, kiknek népszerűsége egy Kazinczy homlokát nem engedé a méltó babérhoz jutni. Ekkép rajzott fel nálunk egy verselő csoport, mely a művészet legkisebb öntudata nélkül mesterkedik vala, melyet irodalomtörténetünk népiesnek mond, de a melyre inkább népszerű nevezet illik. Mert se tudva s készakarva, se ösztönszerűleg nem járt az úton, mely a szó elfogadott jelentése szerint a „népies“ alatt értődik: nem hozá be irodalmunkba a népi eszméjárt, nem költészetének naív frissességét, melyen, mint a Reineke Fuchs-ról mondja valaki, még érzik a mező s erdő illata, — nem a benső, lényeges költői formát, a külsők közül is leginkább csak azt, a mi úgyszólván negatív (mint a mértékhiány), nem erélyes, ruganyos rövid nyelvét; szóval sem a Niebelungen, sem Goethe népiességét. A mi őket e nevezetre jogosítaná, az legfőlebb a nyelvnek minden erőszaktól, idegen behatástól ment szókötése, mely a hétköznapi népéletben is megvan, — egy-két versalak, mint az erősen tagolt magyar alexandrin, használata s ebben a közép- s végspondeusra eső nehéz rhytmus; bizonyos talpraesettség az egyes mondatokban (olvasd pl. Mátyási „Vén szűz“-ét) s az a két-három népdal, melyhez leereszkedtek: de másrésről semmi törekvés nálok, hogy a népnyelv virágait szedjék föl; ritkább, ünnepiesb, hatályosb szófordulatait tegyék

sajátjokká; eszményítési módját (mert van ám!) köves-
sék; benső, teljes idomaira szert tegyenek. Ellenben
örömet affectálják a tudós szinezetet; nem a „népből“,
nem a „népnek“ irnak, hanem azon diákos középosztály
számára, mely érti, megtapsolja ovidiusi czélzásait,
fogékony bőszavú reflexióikra, velök élte meg a koro-
názási, főispán-beiktatási ünnepélyeket, melyek egyik
sallangja az ő legújabb költeményök is, kaczag mos-
datlan tréfáikon s pipaszó mellől szedett élceiken,
bámulja furfangos rimeiket: a csattogó leoninust, az egy
magánhangzóval kisütött egész poemát, a csupa azonos,
de különböző értelmű szavakból álló sorvégeket (,vig
asztal' = ,vigasztal'), a disz-asztalosi technikával két-
három szóból összegyalult kadenciát s több efféle fur-
csaságokat. Így népszerűek voltak, mit se a francia
csin behozásában fáradó, se a classicali költészet for-
máit s nyelvfordulatait utánzó iskoláról nem mondha-
tunk, de még a Kazinczyval feltörekvő új irányról sem,
melynek közönsége jóformán egy kisded írói csoportra
szorítkozik vala. E népszerű iskola s mai verselőink
tömege közt lehetetlen némi hasonlatot észre nem vennünk.

„Hogy hogy?“ kiált fel az olvasó, még inkább az
író, kit ez összevetés közelebbről érdekél, — „mikép
lehet a főnebbi jellemzés után amaz iskola s a mai vers-
írók közt analogiát keresni? Azok tudós szint negé-
lyeztek, ma semmitől nem irtóznak jobban; azok kerülték
a naiv hangot, ma torkig úszunk benne; azok forma-
játékban vesztek el, ma az egy rim nyügét is majdnem
egészen leráztuk; azoknak képzetük sem volt a belfor-
máról, mitőlünk legalább az egy dal formája iránti ösz-
tönt a legmérgeesebb kritikus sem vitatja el“ . . . és így
tovább. — Megmondom, hol a hasonlat: a különféle
költői idomok iránti érzék tompultságában. A tömeges,
de ösztönre bizott gyakorlatban.

A népszerű iskola embere, ha érzé, hogy „est deus in nobis“ (már akár Apollo, akár Bacchus), vagy unszoló valamely alkalom, vette a tollat, s a mi épen annak hegyére jött „írta, a meddig bírta“. Nem lehet mondani, hogy olykor egy jóra való ötlet, egy hatályosan kifejezett gondolat, szerencsésen talált kép, jellemző árnyalat a leírásban, fordulat a nyelvben, ne tarkázta volna bőven ömlő folyamát versének: de az egész zavarosan hőmpölyg vala tovább szemetestül, iszapostül. Egy-egy erőteljesebb mozzanatra bágyadt, lapos, mit sem mondó helyek következtek; egy-egy költőibb szökellésre mindennapi lelketlen próza; a velök született, de nem művelt nyelvérzék egy-egy sikerültebb nyilatkozása után széles szájú beszéd, s az eszme, ha volt is, mire napfényre került volna, összeroppant a vaskos kezekben, mint a Petőfi gyöngye. A pegazus ügetése hasonlított azon ritkán jó lovakéhoz, melyek néha veszettül neki-iramodnak, de többször fülkonyító lassúsággal emelgetik lábaikat. — Továbbá, a népszerű iskola emberének a vers, minden egyéb osztályzat nélkül, csak vers vala: se tárgyi, se alanyi állapotok különbsége nem változtatta, nem határozta formáit; objectivitása, mint a rossz színészé, kinek mosdatlan egyéniségét se máz, se mez nem képes eltakarni, ki Bura Bandi marad örökké, ha Bánkot adja, ha Leart, ha Mokányt vagy Baczúr Gazsit, s ő ezt cseppet sem bánja, mert így a közönség őt magát tapsolja meg, nem alakjait, a darabban előjövő élczeket neki tulajdonítja mint improvisatiót, a pitykés frázisok az ő személyes hazafisága előnyére számíttatnak, hunyorgása, czélzásai a nézők padjai felé mind az ő személyes érdemét növelik. Így ama népszerű, verseiben, folyvást két dolgot akart bebizonyítani: hogy ő tanult ember, meg hogy élczes ember. Amazt, ha komoly, ezt, ha enyelgő hangon ír vala; de már a komoly és vig elemet sem különözte el

egymástól, hanem összekeverte, a mint épen keze ügyébe esett, a nélkül, hogy humoros összhangban engesztelné ki. — Objectiv alakokról, jellemekről s ezek szerint módosuló költői formákról, nyelvről szó sem volt; de az alanyi érzés vagy hangulat kifejezésében sem volt semmi fokozat, semmi különböző szín; ha a versezet óda magasán kezdte, misem biztosított, hogy alább néhány sorral pityergő elegiába, száraz didaxisba vagy furfangos „mendikáncziába” (bocsánat e szóért, de nincs más, mely az élczeskedés illető faját ennyire jellemzően kitegye) nem cseppenünk, vagy megfordítva. Naivitás volt elég, de nem a műben, nem az alakokban, hanem öntudatlanul s olykor pedansság színe alatt a költők személyében.

Lássuk, mivel vagyunk tovább.

Ha a mai poétáskodást egész tömegében nézzük: egy nevezetes mozzanata tűnik szemünkbe a haladásnak. Ritka ma már a kezdő, kinek sejtelve ne volna, hogy midőn verset ír, nem csupán hosszabb-rövidebb sorokat szed rimbe, hanem dalt képez, melynek bizonyos menete, hangja, formája van. Ha legtöbb esetben nem sikerül is eltalálnia: de az idetörekvés jelei mindenütt mutatkoznak. Annyira hát már volnánk, hogy e „catexochen” lyrai forma iránt van némi érzékünk. És ez főleg Petőfi érdeme. Mert bár előtte is zengett a magyar dal, s ő is előzői álláspontjáról indult kezdetben (lásd afféle költeményeit, mint pl. „A Dunán”): senki oly határozott, oly szembeszökő típusban nem képezte ki a magyar dalformát, mint ő. Lehetetlen volt nem látni olvasóinak, (s a mai nemzedék az ő olvasásában nőtt fel), hogy a vers nála nem csupán a rimelő sorok aggregatuma, mint kalárisok egy hosszú czérnaszálon, hanem összeálló, kerekbe futó valami. E hatás nyoma, mondom, bármily tökéletlenül, a legzsengőbb költeményen is meglátszik, nem is félek, hogy e részben oda jussunk vissza, mikor

a vers hosszát a papir hossza határozta meg, mint a „Házasodol látom, mi dolog, Gombási barátom“ rendébe tartozó poémáknál. Csak néha, a költészet egyes agglagényei, kiket a múzsa már fiatal korukban kikosarazott, mégsem szűnnek bosszantani udvarlásukkal, csak az ilyenek írják még ama semmi osztályhoz nem tartozó verseményeket, melyek elődei a „Hirmondóban“ vagy a „Hasznos multságok“ szürke lapjain nyugosznak eltemetve. Az ifjú sokaság, ki jobban, ki rosszabbul, mestere lyrai alakját igyekszik utánképezni s ez mindenesetre haladás, de olyan, mint mikor az órapecek a kerék egyik rovátkából a másikba zökken, hol megállnia szintén csökönyösség.

Valamint a jellemzettem régiek nem moczczantak odább, csak vers: vers; úgy mi, tisztelt szakfeleim, körülbelül itt feneklettünk meg: vers = lyra, még pedig leginkább dal. „Vágni“ egy verset, Petőfinek volt kedves szavajárása (tudott is hozzá): mi sem teszünk (hohó! az első személy nem formál ily ambítiót) ti sem tesztek különben: „vágatok“ egy verset, ha épen kedvetek csoszszan. Ezentúl nincs költészet nektek. Az így „vágott“ vers aztán, minél több csengő-bongó dalelem, minél több „csillag“, „harmat“, „rózsa“, „napsugár“, „hullám“ és „villám“ stb. stb. ingredientia van benne, annál költőibb lesz, akár illik a tárgyhoz, akár sem. Az óda komoly, szilárd, fukarnyelvű, de „mázsás“ szavakat görgető, cziczomatlan, fenséges tartása már nem költészet; egy új Pindart nem értene meg e kor, Aeschylusnál többre tenné a nagyhirű Piti Pál úr képdús fantáziáját, Homért is csak a „pietas“ tartja néhány ezer éves trónusán. Elnézem pl. legtöbbjét a nagy embereink nem oly régen történt halálára írt költeményeknek. A tárgy által gerjesztett legtermészetesb hangulat ódai, vagy ha tetszik, elegiából felemelkedő ódai volna: s mit kap-

tunk? Dalt, örökké, minden viszonyban dalt, tömve a szokott csillaghullással, báránnyelvel, s mit én tudom, mivel. Ha Mátyást akarjuk dicsőíteni, édeskés dal; ha Hunyadyt zengjük, ismét dal; melyben lehet, hogy van némi taps-arató frázis, de az óda szigorú fönsége, az merőben hiányzik. Tehát — és ide akartam érni — a lyrában nincs meg, de korán sincs meg, az érzelmek és előadás azon különfélesége, melyet a lyrai nem megenged, hanem az összes lyrára jól, rosszul az egy dal formái vannak megkövesedve. Nem azt akarom ezzel mondani, mintha a dal lényege az említett pipere volna, vagy mintha igen jó dalokat tudnánk írni; hanem hogy ama kicsinyes ékesgetés a lyrai formák közül is leginkább megfér a dallal, bár ez szintén ellehet nélküle; s hogy mi a dalnak e lényegtelen attributumát s vele a dal hangját átviszszük a lyra egyéb fajaira is, hol más elem, más hang, más díszitmény, más nyelv kívántatnék, sőt átviszszük az eposzba, drámába, hol az által gondolunk költői színvonalra emelkedni, ha foltonkint a dal hangját és mellékes cziczomáit alkalmazzuk.

És valamint a népszerű iskola embere, verset írván, a leghajlíthatlanabb subjectivitással egyre azt iparkodott kitüntetni, hogy „ő tanult ember“ meg „élczes ember“ azaz: épen nem simult a tárgyhoz, hanem örökké saját egyedisége előnyeit mutogatta: úgy mi — a nagyobb rész — az által akarunk igazán költőiek lenni, hogy minden tekintet nélkül tárgyra és alkalomra, bravourképekkel, s egyéb különösséggel erőlködünk „kitenni magunkért“. A „sed non his erat locus“ bölcs józanságát nem tartjuk összeférőnek a költészettel; kiki annyit ér, a mennyi úgynevezett „szép helyet“, újjal kimutatható, collectába jegyezhető „ragyogó“ mondatot képes producálni. Ez történik, ha valaki igen szellemdús, képzetgazdag színben akarja láttatni magát. Ha pedig az

egyszerűség pálmája után törekszik, előfog egy halvány ötletet, képet, egy mitsem jelentő antithesist, vagy efféle léhaságot: alapul veti az egész költeménynek, körülönti szűz prózával s megvan a vers. Nem mondhatni, hogy hiányzanék benne a dal formája, egysége: mert hisz az a kis gondolat, vagy kép, melyre négy-öt versszak prózája készít elő, oly árva egyedüliségben áll, hogy csoda is volna benne többet látni egynél; hanem bezzeg a költemény sem olyan lesz ám, mint midőn folyvást emelkedő halmokról jutunk a tetőre, mely mindeniken uralkodik, hanem olyan, mint mikor lapályon haladva egy darabig, utoljára felállunk egy — határdombra. A kilátás innen sem sokkal tágabb, az emelkedés nem volt érdemes fáradságra: akár ott lenn maradtunk volna. Gyakran oly czim, oly tárgy, melyből ódai szökellést vártunk, ily értelemben vett dallá hegyesedik. Ha pedig az előbb mondott „fantázia-dús“ játékot vesszük elé, productionnk hasonlít a főnebbi népszerűekéhez abban, hogy miután örökké „szépet“ mondani csak a legkiválóbb elmének adatott, az egyes bravour-pontok közt eső hézagokat silány prózával töltjük be; itt-ott jól éneklünk, de a hol nem bírjuk, falsettet, alsó octávát veszünk, fistulázunk vagy mintha czifra épület repedéseit szalmával tömnők ki. Ne értessem balul. Szívesen elismerem én, hogy van több jóra való tehetség költőink s jóra való költemény ezek versei közt. Nem is szólok egyesekről, annál kevésbé egyesek sikerültebb darabjairól: hanem veszem költészetünk irányát, gravitatioját, egész tömegben, mint előre is kimondottam. És ez lyrai, ott is, hol nem kellene, a lyrában pedig dalszerű ott is, hol nem kellene.

Midőn a lyrai fajok többféleségét, változatosságát sürgetem, távol legyen, hogy amaz iskolai osztályozás lebegne szemem előtt, mely a sapphoi vagy alcaeusi

mértékhez szabott költemény homlokára felírja: óda; mely a hat és ötlábú mért soroktól függeszti fel az elegia elnevezését, s épen nem kívánom, hogy, ha idyllről van szó, Corydon és Menalcas dudaversenyét zengjük, s több afféle. Ama régi formák, bármily alkalmas is zengő nyelvünk a görög-római mérték visszaadására, nem képesek a magyar lélekben azt a zenei viszhangot költeni, melyet egykor az illető nép keblében költöttek. A hellén kar végtelen változatú, csodazöngelmű dalformáit, ha eleinte némi fáradsággal is, utánképezhetnők hajlékony nyelvünkön, de az ily kísérlet nálunk örökre néhány tudós ember magán időtöltése maradna: mert hol a nép, mely azon hangmenetek csiráit már kezdetől fogva lelkében hordja, mely azon rhythmusok alapját maga teremtette egyszerű, primitiv dalaiban, hol a kar, mely e formák későbbi fejlettebb, virágzó alakjában is fentartsa, folytassa a közösséget a néppel, az étellel? Nincs különben a többi antik formával se. A míg iskoláink mintegy közönséget neveltek számukra, s a magyar dallamosság ébredni nem kezdett: addig, legalább az olvasó ember, úgy a hogy beléjük találta magát. De mióta az a kevés classicismus, mit az iskola 4—5 órája az ifjúba diktál, koránsem elegendő, hogy vérré váljék: e formák még azon „második természet“, a megszokás, támaszától is elestek, tanulva sem zengenek többé a lélekben; ellenkezőleg a nyugati rhythmus érzéke terjedt, s a magyar dallam is (habár legújabb időben inkább hanyatlás mint előmenetel nyomai mutatkoznak) ellenszegül ama távoleső, visszahozhatlan, elérhetlen világ zene-accordjainak. De van a régiek lyrájában, mit még ma is haszonnal tanulmányozunk: az óda fensége, tömör, imposant szerkezete, rohanó tűzárja, komoly bölcselme; az elegia olvadó heve, mérséklett hangja, az a magát beleélés mintegy, örömeibe vagy fájdalmaiba; az

epigramma csodaszép példányai, az összeszorítás által oly ruganyossá váló — az összeütközésben szikrává pattanó gondolat, ama két vagy négy sor, mely tudja, hogy kőbe nagy nehezen azért vésték, mert századokra kell hirdetnie az eszmét stb. . . mindezek ma sem háladatlan tanulmány a költőnek, habár épen nem szükség, hogy gondolatát antik mezbe öltöztesse, hogy mythologiai alakokkal, képekkel tarkázza dictióját, hogy sorait a régiek rhythmusa szerint alakítsa, szóval, hogy külső, lényegtelen dolgokat majmoljon. S ily értelemben hivatkozom én, midőn a formák különbségéről beszélek, a régiekre is: de nem állapodom meg nálók, mert a lyra azóta, különböző népeknél, végtelen változatosságra fejlődött s csak minél többféle példány átélvezése menti meg a költőt (ha ugyan új ösvényt törő, önálló, eredeti csillagnak: lángésznek nem született), hogy egy valamely kitűnő szellem szolgálatába ne rekedjen.

III.

Közelebbi czikkünk végsoraiban azon hagyók el, hogy a lyra, különböző népeknél, végtelen változatosságra fejlődött, s csak minél többféle példány átélvezése menti meg a költőt — ha ugyan új ösvényt törő, önálló eredeti csillagnak: lángésznek nem született — hogy *egy* valamely kitűnő szellem szolgálatába ne rekedjen. Azt kérddheti erre tőlünk az olvasó, hogy ha a lángész a nélkül is meglesi a maga útját, mi szükség a másodrendű elmék számára követési példákat jelölnünk, s ezáltal az *utánzók* számát szaporítanunk; vagy mi haszon háramlik abból az irodalomra, hogy a lángésznel kisebb szellemek nem *egy*, hanem minél több nagy elme befolyását szívják magokba? A mi az *utánzást* nézi, nem árt erről, e mai, eredetiséget affectáló, de

tényleg nagy mértékben utánzó korban, némely dolgot, ha ismételve is, elmondani. Költészetben — valamint minden ágában a művészetnek — többé-kevésbbé mindnyájan *utánzók* vagyunk. Maga a lángész a meglevő példányok után indul. A különbség csak az, hogy vilámgyorsan szedi magába mindazt, a mi jó van előzőinél; alkotva pedig, habár valami olyat akarna is, a minő minta előtte lebeg, a benne lévő eredeti erő által egészen mást hoz létre. Hanem foszd meg az utánzás lehetőségétől, zárd el csecsemő korában minden érintkezéstől a költészettel, nőjön elszigetelve egy magános szobában, adj neki bár alkalmat szelleme egyéb tehetségei kifejtésére, halmozd bár el minden tudománnyal, csupán a költészetnek minden sejtelmét zárd el tőle hermeszileg, ne halljon soha egy népdalt, ne olvasson egy költeményt, tanítsd bár meg ráadásul a mérték és rim mesterségére is, de ne költői darobokon, hanem egyes összefüggetlen szavakon: a te született költőd, ha lángelme is, soha sem fog megszólalni, valameddig ez elkülönzés tart, legfőlebb oly rimjátékot farag, a minőt eléje adtál.* Nagy elhittség kellene hozzá azt gondolni, hogy vala-

* Azon ellenvetésre, mely itt tehető, hogy az, ki *legelőbb* szerzett költeményt, miféle *utánzás* által fejtette ki tehetségeit, — megjegyezzük, hogy ama primitív költemények nem is egy Ilias, vagy Odyssea, hanem hasonlók a Mózes könyve által fentartott Lámech énekéhez, mely, bár előzői lehetnek, mutatja, hogy nincs ugrás a fejlődésben, s a költészet épúgy csecsemő korban kezdte, mint minden egyéb. Ide irom, rövid.

„Oh Háda és Czillah! halljátok meg az én szómat;
 A ti füleiteket adjátok az én beszédemnek Lámech feleségei.
 Ha valamely erős férfiútól sebet vennék is,
 Vagy valamely izmos ifjútól kéket: megölném azt mégis.
 Ha Kainért hétszer áll isten boszút:
 Lámechért hetvenhétszerte inkább“.

mely egész nemzetben, egy összes népben időről-időre nincs több „született“ költő, azaz, ki magában hordja a poétai képesség csiráját, csupán az a tiz-tizenkét legény, ki előfizetési ívekkel zaklatja a közönséget. Az a fiatal pásztor, ki oly keservesen rikatja tilinkóját, az a paraszt legény, ki egyszer életében jajdúlt fel négy sor panaszos dalra, az a híres mesemondó, vagy babonás képzelgő, vagy a minden alkalomra élczet pattantó „ex professo“ vőfély stb. lehet, ép oly „született“ költőnek bizonyul, ha alkalom és mód nem hiányzik a benne rejlő alapterhetségnek minél több példa látása s utánzási ösztön által leendő kifejtésére. Miért van pl., hogy Olaszországban sokkal több egyén „születik“ zenésznek, festőnek, szobrásznak, mint egyebütt? Faji előny, mondják. Igaz, némely faja az emberiségnek már alkatánál, ideg-szerveinél fogva alkalmasb a képzelődés műveinek teremtésére, mint a másik. De nem kevesebb tényező e részben az *utánzási* folytonosság: a csecsemő fülét már zenehangok ütik meg, szemébe a képzőművészet alkotásai tükröződnek, bölcsőtől a sirig egy művészi világban él, úgy, hogy ha benne megvan a csira, lehetlen annak kifejeletlen maradni, s ez utánzási inger száz meg száz jó középszerüt képez ki, hogy aztán végre tőkélyes álljon elő. Ellenben a fajbeli hajlam, utánzandó példák nélkül, lekötve marad. Tudjuk, hogy pl. az oláh nép szintoly képzeleti irányú, mint az olasz: de a mi ennél a művészet remekeit hozza létre, amannál képtelen babona marad. Nagy fontosságot helyezünk tehát abban, hogy a költészet s általában a művészet terén minél több jó középszerű s ha tetszik, „utánzó“ fussa szabad versenyét; nem mintha a középszerűséget becsülnők nagyra, de mivel ezek teszik lehetővé, hogy koronkint lángész álljon elé, s mivel egy ily pezsgő, szélesen kiterjedt, hagyományos művészi élet nélkül a genie meg-

születik ugyan, de meg is hal, a nélkül, hogy léteztéről valamit tudna a világ.

A kérdés második része: mi haszna benne az irodalomnak, ha nem egészen önálló tehetség nem *egy*, hanem minél több remekíró hatását szija fel, — szintén az emberi szellem természetén alapuló törvényekben találja megoldását. A költői született hajlam nem csupán mennyiségi, hanem minőségi tekintetben is végtelenül különféle. Nem csak a kisebb vagy nagyobb fokozatban, a belteljes (intenzív) erő több-kevesebb mértékében különbözik, hanem irány, minőség, színezet tekintetében is oly árnyalatosságot tüntet elő, mely, mint a természet egyéb tárgyainál is, egész az egyéni sokféleségig terjed. Ha már most ennyi ezerféle hajlam, elmeirány, egyéni tehetség-árnyalat egy-két mintairó nyomdokába engedi sodortatni magát; ha úgy akar érezni, gondolkozni, érzését, gondolatját épen úgy akarja formában megtestesíteni, mint azok; ha épen oly tárgyak és idomok iránt viselkedik előszeretettel; ha e szerint önnön tehetsége irányát, hajlamát vagy észre sem veszi, vagy öntudattal oly iránynak, hajlamnak veti alá, mely nem az övé: abból természetesen a költői utánzásnak ama korcs neme támad, melynek a neve már nem *követés*, nem a nagyobb elmék hatásának tanulmányképen magunkba szedése — hanem majmolás. Látni egy tömeget, melynek művein *egy* ugyanazon szellem befolyása majdnem kézzel mutatható, szomorú jelenség, hanyatlás jele. A költők vagy öntudatlan akadályozvák saját irányú tehetségök kifejtésében, vagy tudattal hamis játékot űznek, *az* akarván lenni, a mivé lenniök ellenkezik saját egyedi képességekkel, s míg ennek irányát elfojtják, am azt él nem érhetik; midőn a hús árnyéka után kapdosnak, elejtik a húst. — De máskép van a dolog, ha mintáik választásában nem szorítkoznak egy bizonyos költői jelességre, de még korra

s nemzetre sem. Annyiféle példa, annyi irány közt lehetetlen, hogy utoljára meg ne leljék azt, mely az ő specialis vagy egyéni hajlamuknak leginkább megfelel, melyen aztán tehetségök, ha van, szabadon bonthatja ki szárnyát, s megeshetik, hogy a ki pl. Petőfi árnyékában mint jelentéktelen parasit növény teng, hajlama és tehetsége irányának felismertével, s képességeinek ez irányban kifejtésével, ha nem is valami egetverő portentum, de jóra való költő lehetne, az egészben pedig üde változatoságot segítene hozni elő, a mostani egyhangú zümögés helyett. Ebben talán komikai ér csirája lappang: de, mert Petőfi erős oldala nem a comicum, magasztos hazafiságot akar zöngeni; amaz a szende, lehellétszerű dalra volna hivatással: de neki jobban tetszik a „dühös“ Petőfit utánozni; a harmadik hosszú lélekzetű, epicus előadásra hajolna: de mestere nyomán „Felhőket“ stb. kénytelen írni. Drámai költészetünk meddőségét is nem a „született“ tehetségek hiányából magyarázom, mert középszerű, jóra való tehetség születhetik és születik folyvást akármennyi, hanem mert senki sem adja magát a színirodalmi örök példák beható, *követésre ragadó* tanulmányára, hanem csekélyelve az ily koszorút vagy előre kishitően lemondva róla, könnyebbnek vagy dicsőbb feladatnak tartja lyrai verset írni, mint Petőfi, vagy novellát, mint Jókai. Már pedig bizonyos, hogy hiába minden született képesség, ha azt idegen irányba tereljük, vagy kifejtésében mindazon utánzati phasisokon át nem vergődünk, melyek azt eszközlik, hogy a ki sokáig tanítvány volt, végre mester legyen, a ki sok példát szemlélt, végre önmaga is eredetit tudjon termelni, saját képessége határai között természetesen, mert a kinek például a zenéhez „hallása“ nincs, abból jó matematikus még lehet, de jó compositor soha.

Hanem tartsunk sort. Előbb a lyráról beszélve

mondám, hogy semmi sincs távolabb ez elmélkedés céljától, mint a lantos formák változatosságának színe alatt azon antik külsőnek visszaállítását sürgetni, mely a mellett, hogy ránk nézve lényegtelen, időszerinti, esetleges járulék, se tápja, se támasza nem lévén népi s nemzeti életünkben, költészetünk virágzását inkább gátolná, hogyszem elősegítné. Épen nem állítom, hogy „anákreoni danák” s több efféle által szükség lendíteni lyránk egyhangú voltán. De óhajtom, hogy a költő ismerje fel tárgya természetét, érzelme hőfokát, eszméi magasságát vagy mélységét s ahhoz idomítsa a kifejezés formáit. Ha magasztos eszméket, érzelmekeket stb. akar zengeni, őrizkedjék aprólékos játéktól, piperétől; ha szende, ha gyöngéd érzései vannak, tartózkodjék közben nagyokat kiáltani. Szóval mindenekelőtt tudjon különbséget tenni ama két fő nem között, melyre a lyrai előadás oszlik: *fennség és kellem*. Ez nem iskolai pedant követelés; ezt maga a dolog természete kívánja. Lehet-e valaki egyszerre magasztos hangulatban és például sentimentális olvadásban? Fújhat-e száján hideget és meleget egyszerre, mint az Apocalypsis csodája? Folytathatja-e virágfüzérből a szilárd kövekből kezdett dór csarnokot? Vagy a fuvola hangjai közé jól esik-e ottan-ottan harsonával rikkantani? Vannak azonban átmenetek, s ugyanegy költeményben is megállhat a kettő egymás mellett; ilyenkor az átmenetek kivitelében mutatkozik a mester, s a költemény az uralkodó hangról neveztetik (mivel „a potiori fit denominatio”). Minderre a klasszikai, főleg a hellén lyra tanulmánya szolgál elévülhetlen példányokkal.

A görög-római világ lyrája, a mi t. i. belőle ránk maradt, egészben véve *ódái*. Az, a mit mi dalnak nevezünk, vagy hasonló ahhoz, itt-ott a tragoediák karénekeiben, s némely kisebb, kedvelt ugyan, de nem nagyra becsült költeményfajokban, s egyes töredékekben maradt

fenn, leginkább az úgynevezett *szkoliákban*. * Róma *dalát* inkább fölleljük Catullus dévajságiban, melyekbe ottantottan az utczai réja is belehangzik, mint Horatiusnál, kinek még dalszerű szerzeményein is megvan bizonyos ódai lendület. Legfőlebb egy-kettő, mint a „Donec gratus eram tibi“ marad a dal színvonalán. Átalában tehát a régiség tanulmánya leginkább ódához emel, mint Virágot, mint Berzsenyit. Érzületben úgy, mint előadásban fölgerjeszti, erősíti a fönség iránti fogékonyságot. De ama teljes hármónia, mit főleg a hellén alkotás csuda bája lehell, a dalnak is jó szolgálatot tesz. Ezen kívül a mai dal táplálkozást meríthet a lyrai előadás azon mérsékelt neméből is, mely a régiéknél *elegia* neven volt ismeretes. Remény és félelem, vágy és csüggedés váltakoznak benne, mint a mai dalban. Csupán előadása volt hosszabb, nyugalmasabb, szemlélkezőbb. Mig tehát koncentrálva mintegy, s ez által mint a sűrített lég, kevesbbé

* Hogy az olvasó érezze, mi dalszerűség az, mely e szkolion-fajt az ódától megkülönbözteti, ide teszem egyik e fajta költeményt, halvány fordításban:

Mirtusz lombja közé fonom be szablyám,
 Úgy, mint Hármódiosz s Arisztogeitón,
 Mikor a bitorlót megölék
 S egyjogúvá Athénae lakosit tevék.

Nem vagy, Hármódiosz, te halva nem vagy,
 Élsz, mondják, szigetin a boldogoknak,
 S veled ott gyorslábú Achilevsz,
 És Diomédesz, a Tüdeidesz, veled.

Mirtusz lombja közé fonom be szablyám,
 Úgy, mint Hármódiosz s Arisztogeitón.
 Hogy Athénae szent áldozatin
 Zsarnoki férfi Hippárhoth agyonölék.

Fön lesz hiretek, él dicsőn örökre,
 Kedves Hármódiosz s Arisztogeitón,
 Mivel a bitorlót megölék
 Kardotok, és Athénae szabad általa.

(Kallisztratész.)

válva, a mai dalnak nyújt előképet; más részről egész terjedelmében, mint elegia szolgáltat örök példányt — természetesen azon módosítással, melyet a keresztyén világnézet, a kor s népfaji viszony követel — a lyrai előadás azon nemének, mely ma is róla neveztetik. Nyugodt hevülete, mérsékelt pathosza, — melyet a neki-eredő s ismét szabályosan csillapuló versalak oly összhangzatosan fejezett ki — mai formákban is követhető. — Szintén a régiektől veszszük legtisztább mintáit amaz összesűrített ódának (néha dalnak), mely epigramma nevet visel. Párversi mért alakja épen úgy nem lényeges, mint a többi ódon fajoknál a külforma. De a lényeg örökre az marad, míg ember él. Vagy nem lesz-e alkalom és szükség örökké, nagy gondolatot keskeny határok közt fejezni ki? Csupán formajáték-e az, ha a költő minden melegét s erejét koncentrálja egy villámban, hogy növelje hatását? Azon 4—6 soros couplet-k, minők újabb korban inkább vázolnak s elmosnak valami árva gondolatot, hogysen a rövidség által hatályosbbá tennék, sohasem mérközhetnek a görög epigramma fön-ségével. De ki olvasná ma már, ki érze né szépségeit egy oly epigrammának, minőt például Vörösmarty amaz örök példányok után irt, — Árpád sirverséül:

A Duna habjainál ki van itt a kised üregben

Pusztán, s omladozó hamvai jeltelenül?

Menj harsogva folyam! mely gyakran vitted emelve

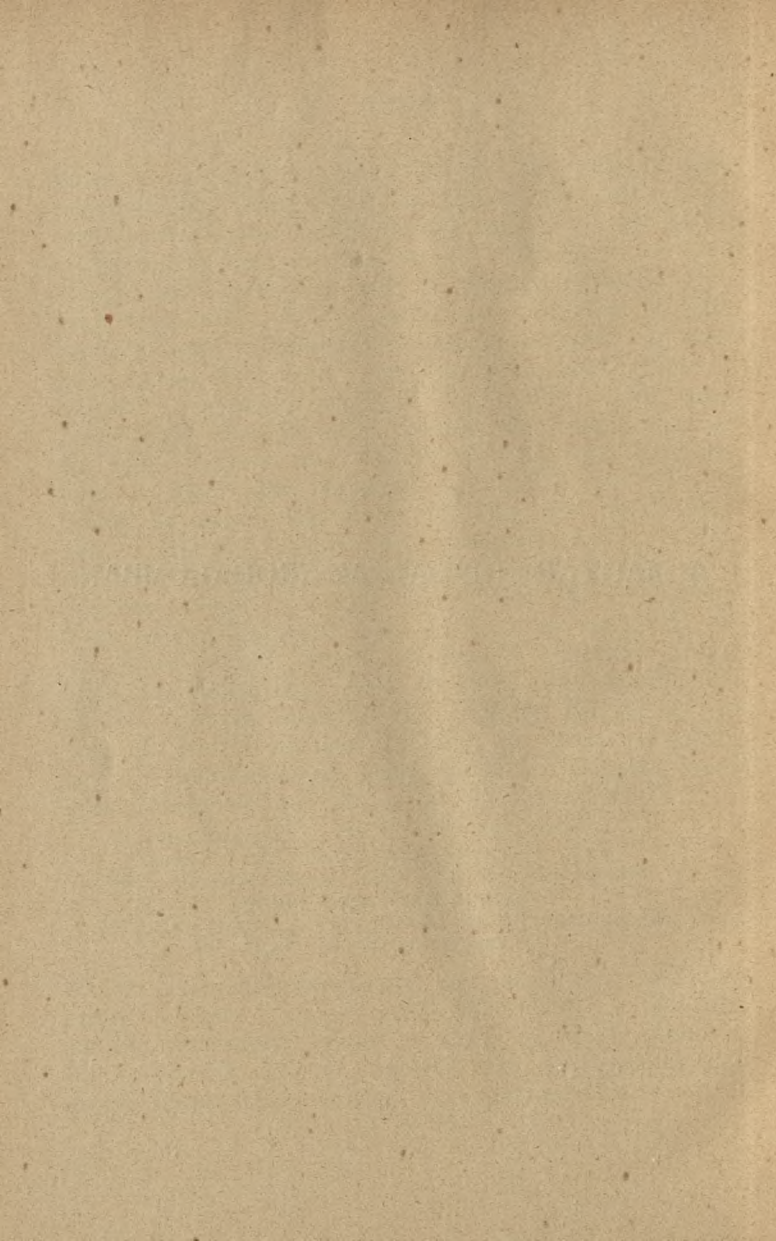
A győző seregét, zengj hadat álmaihoz;

S melyet szerze, te légy, ország, az erőnek örök jel:

Népvezető Árpád hamvai nyugszanak itt.

Ki értené, mennyi magasztos van pl. ebben: „Menj harsogva folyam — zengj hadat álmaihoz? . . . Csillagot, virágot keresnénk benne, s mivel az nincs, bizonyára elébe tennénk egy oly couplet-t, mely a ‚Felhőket‘ majmolva, bizarr képre torzítja üres phantasiáját. — — —

A MAGYAR NÉPDAL AZ IRODALOMBAN

A MAGYAR NÉPDAL AZ IRODALOMBAN.

A népköltészet hagyományainak s folyton élő jelenségeinek összegyűjtése, sajtó útján közössi, maradandóvá tétele, egy azon sok rendbeli feladatok közül, melyeket maga elé tűzött tények, részletek, faji s egyedi tünemények felbúvárlásában fáradhatlan századunk. Valóban különös is lenne, ha a tudomány, míg föld és tenger minden növényét előkutatja, mellőzné az emberi lélek virágait; míg hangya szorgalommal esik a történt dolgok után, csekélylené a mi az elmékben ment véghez; vagy, közelebb jöve tárgyunkhoz, míg nyelvészetben éj-napi gondjait áldozza a szó *testének*, sajnálná figyelmét a szótúl, midőn hármóniás kapcsolatban nyilatkozik, mint érzés vagy kedély, mint képzelet vagy épen értelem. Van hát jogczime a tudománynak foglalkozni a népköltéssel magára is: csupán azért, mivel itt egy világ áll előtte, melyet ismernie kell, annál inkább, mert nem külső, hanem benső, nem a holt vagy érzéketlen természet nyilvánulása, hanem az élő szellem fokozott munkáságának eredménye, — oly réteget, a mit nem hulláikból s héjaikból a parány-állatok, hanem érzéseikből, gondolataikból halmoztak egymásra a különböző emberi nemzedékek. Ha pedig a népköltészet tanulmányát mint segéd tudományt vesszük: ez a bölselemnek ember-és fajismeret; a históriának távcső, hova pusztá szeme nem hat; a hitrege-tannak dús erű forrás; adattár a nyelv- s régiség tudománynak; de kivált a költészetnek

és széptannak annyira szükséges indulópont, hogy már Kölcsey ítélete szerint is, kit pór izléssel ugyan nem vádolhatunk: „valódi nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni“. Ennyi tudományos érdek kielégítését vette célba a Kisfaludy-társaság, midőn néhány évvel ezelőtt a népdalok és mondák gyűjtését megindította; s ezen érdekeknek szolgál, ha egyrészt a gyűjtést ezentúl és buzgóan folytatja, kiterjesztve az élő szájhagyomány minden ágaira; más részről alkalmat nyújt és eszközli, hogy a gyűjtés eredménye koronkint tanulságosan összeállíttassék, vagy általában a népköltészet, s ennek viszonya a műköltéshez, széptani vizsgálatnak vettessék alá. Ily szempontból indulva ki, nem véltem a t. Társaság figyelmét csekély vagy körén alúl eső dologgal fárasztani, ha fejtegetésem tárgyául ezúttal a *népdalt* veszem, nem a mint magánál a népnél, hanem íróinknál időről-időre jelenkezik; egyszeremind nyomozni kísértem, mennyire használta fel a „köznépi dalokat“ az irodalom, hogy ezek alapján Kölcseyként, „valódi nemzeti poésist“ — különösen *nemzeti műdalt*, hozzon létre.

Alkalom erre az íróknak soha sem hiányzott. A nép, mely dalol ma, dalolt századok előtt is. Az irodalomtörténet gondosan feljegyzi a nyomokat; miszerint a magyar dal rég elenyészett századokban is egyre hangzik vala. S örül, ha megtalálja, hogy a nagy hún királyt fátyolos szüzek dallal üdvözlötték, hogy asztalánál harci ének zendült, hogy Árpád s a vezérek korában valamint később is a királyok alatt, fel-felhallik a népi ének a história csarnokában. Megragadja különösen, az alsó néposztályt illetőleg, ama följegyzést, mely Sz. Gellért életrajzában előfordúl, miszerint egy asszony, kézi malomhajtás közben, magyar dallal üzte unalmát. Nem kicsinylem e feljegyzések érdemét, vajha több

volna, s eme daloknak ne csupán hire, hanem szövegéből is jutott volna ránk valami: de viszont azt találnám különösnek, ha ellenkezőt jegyeztek volna fel krónikáink; ha lett volna kor, melyben a magyar népköltészet megszűnt zengeni. A Kisfaludy-társaság gyűjteményében bizonyára több oly dal foglaltatik, mely századok óta él a magyar nép ajkán. Soknak régisége szembeötlő, részint ó divatú szabása, részint történelmi vonatkozások által. De legtöbbnek korát biztosan nem lehet meghatározni; s különösen a szerelmi dalokra nem tud az ember adatilag bizonyítani csak pár százados régiséget sem, miután nem volt, ki följegyezze. Annálfogva kedves fölfödözés, a mit ezennel megemlíteni méltónak tartok. A kolozsvári ref. főiskola könyvtárában egy 1671-ben kézzel összeírt versgyűjtemény van s ennek egyik lapján e dalocska:

Nem szoktam, nem szoktam
Kalitkában lakni,
De szoktam, de szoktam
Mezőben legelni.

Nem szoktam, nem szoktam
Vén asszonyhoz járni,
De szoktam, de szoktam
Szép asszonyt csókolni.

Ime a magyar népdal kétszáz esztendő előtt! Olyan friss, mintha ma termett volna; az olvasónak szinte kedve jó eldalolni, mert lejtése, dallama, egészen a mai, s formája ép oly teljes, mint mostani népdalainké. — Megvolt hát a népdal mindig a népnél; mert ha két század óta lényege így nem változott: bizonyosan még néhány századdal följebb is mehetnénk, s a népdalt lényegben hasonlónak találnók. Sőt minél feljebb megyünk a történetben, legalább a honszerző harczokig, annál több okunk van föltenni, hogy e neme a költé-

szetnek mind tárgyira gazdagabb, mind formáira változatosb volt. Hogy a *történeti* ének ama dicső hajdanokban nem lehetett száraz tények litániája, erről más alkalommal elmondtam véleményemet.* Hogy a *népdal* is azon időben tárgyaira nézve dúsabb, többféle volt, a dolog természete hozza magával. A nép, az Árpád, vezérek, első királyok népe szabad nemzet vala, csak kevesen és apránként süllyedtek szolgaságba: de még így is, a mozgalmas nemzeti, hadi élet vegyes házbeli királyaink alatt, később a hajdúvilág, a kurucz-labancz villongás, mely nemcsak szeme előtt folyt a népnek, hanem benne mozgott, benne lélekezett, hozzákötötte reményeit, vágyait, szerencsáját: bizonynyal nem csupán oly dalok nemzője volt, melyek tárgya a pásztori vagy földműves élet körén felül csak holmi zsvány kalandokhoz birt volna emelkedni. Azt sem kell felednünk, hogy midőn ama régiebb korban *népdal* forog szóban, semmi ok egyedül a köznépre szorítkozni. A harczias, vagyonos nemesség, az írástudatlan *paraszt* urak nem valának még kifejlődve annyira az eredeti naiv állapotból, hogy közöttök egyéb dal, mint a népies, kelendő lehetett volna. Egy felől néhány írástudó, elszigetelt, irodalmi kísérletekkel; más felől a nemzet egésze, erőteljes naiv állapotban, szabad ég alatt, a cselekvés mezén: im ez a magyarság képe jóformán a mohácsi vészig, sőt némi módosítással még az után is. A mi az iskolán kívül, vagy ha tetszik alul zeng, az mind népies: de ez utóbbi kiterjed aztán az egészre: bizony az ily népdal, tárgyaiban sem volt oly szűkkörű, mint a mai. Formái változatosságát pedig már maga a tárgy sokfélesége föltételezi. Az elbeszélő költemény másképmozog, mint a dal. S a harcz dal, az induló, a győ-

* SZÉPIRODALMI FIGYELŐ. 1860. 1—3. szám. A. J. jegyzete.

zelmi ének szintén másképp, mint a szerelmes. Csak egy pillantás *aránylag* régi dalainkra meggyőz erről. Míg alig van rhythmus a mai népdalban, melyet pár századdal előbb már föl ne találánk: viszont több forma jön elő a régiségben, melyek rhythmusa nem zeng már nekünk. Tinódi nagy választékú dallamai, bármennyi eredetiséget tegyünk is fel szerzőjükről, népáriákban kellett, hogy gyökerezzenek. S azon néhány melódia is, mely úgy lehet II. Józsefnél nem régibb korból maradt ránk, tanúsítja, hogy hangmenet és rhythmus mennyire különböző és változatosb volt csak a múlt század végén is, mint napjainkban. E dallamoknak kétségkívül megfelelt a dal szövege, s a formák oly sokféleségét öltötte magára, mely a mai, öt-hat alaptételre szállítható népdal-formáktól igen előnyösen különbözött.

Tárgy és forma tehát, mennyiben ez utóbbi a külsőre vonatkozik, minden valószínűség szerint nagyon változatos volt a régi népdalban. Az a kérdés, vajon a *belforma* alkalmas volt-e arra, hogy az írott költészetnek a magyar műdal megteremtésében csirául, alapul, induló pontul szolgáljon. Erre nézve elegendő általában a népköltészetre vetnünk egy pillantást, a mint az nálunk s mindenütt e kerek földön nyilatkozik. Tudva van, hogy a nép sehol sem tanulja formáit; a mint a költemény eszméje megfogant: vele terem egyszersmind a benső forma egész teljességében. Bizonyítja ezt mind az elbeszélő mind a lantos nemben költeményeik talpraesettsége mindenütt, hol ilyesek találtak. E tekintetben a népek, nyelv és égalj különbség nélkül, nagy solidaritást mutatnak fel: bizonyosság, hogy e forma-érzék nem egy vagy más népfaj, hanem az összes emberiség tulajdona. A német ősz eposz a cseh *kráľudvari* kézirat, a szerb kisebb elbeszélések, az éjszaki ballada és spanyol románcz, nálunk „Szilágyi és

Hajmási“ kalandja, meg a sokat emlegetett egy pár balladás költemény, oly *benső* teljességet mutatnak az elbeszélés illető fajaiban, melylyel a műköltés csak versenyezhet, de sehol még túl nem haladta. Nincs különbség a lyrában sem. Nagyon megfoghatom, ha egy oly költő is, ki a magyar dalt, épen a *benső* idom tekintetében, oly magasra emelte, mint Petőfi, mikép többször hallám nyilatkozni, nagy részt od’adott volna költeményeiből, csak hogy eredeti népdalaink szebbjeinek ő lehetne a szerzője. Valóban vigasztaló, hogy az igazi, gyökeres, organicus költészet iránti ösztön nincs szorítva, sehol, semmi időben, egy-két kiváló egyéniségre, hanem az összes nép tömegében van letéve örök alapúl, melylyel — mint föld-anyjával a hitrege óriása, — csak érintkeznie kell a nemzeti műköltésnek, hogy mindannyiszor megifjodva, megújulva, gazdag erőben s egyszerű szépségben emelkedjék, lehányva magáról a ficzamlott izlés, romlott kor, mesterkélvt világ izetlenségeit.

De a *tanultak* költészete eleintén (s nálunk bizony jó darabig) kevésbé vala még *tanult* arra, hogy *öntudattal* a néppoésist vegye alapul; vagy sokkal tanultabbnak érezte magát, hogy sem előkelő megvetéssel ne tekintsen azon költeményekre, melyek a nép nagy tömegében divatoztak. Nem óhatta ugyan, hogy itt-ott egy népies hang át ne zendüljön magasb igényű szerzeményeibe; de az csak olyan volt, mint midőn valaki művelt beszédet negélyez s pórias szólamokat vegyít belé, mert megszokta és nem tudja magát másképen kifejezni. Természetes dolog, hogy az ily vegyület inkább véletlen, mint öntudatos, inkább kényszerű, mint szándszándékos, inkább a nyelvre, külsőre, részletekre, mint a szellemre, *bensőre*, egészre vonatkozó. Ez *öntudatlan népiesség* lengi által régibb irott költészetünket, a nélkül, hogy akár elbeszélésben, mely árad mint a

víz, akár lyrában, mely gyérebben tűnik elő, a nép-poésis *lényegének* s *belső formáinak* valami hatását vennők észre az írástudók szerzeményein. Ez öntudatlan népiesség, egyszersmind naiv tudósság kora kezdődik legrégebbi írott emlékeinken; majd a népi hang mindinkább fogyván, a tudós színezet erősbödvén, Tinódin, Balassán, Zrinyin, Gyöngyösin keresztül nyomozható egész AMADEIG. Innen kezdve a XVIII. század folyamában némi öntudatos törekvés nyomait találjuk a magyar *magasb dal* megteremtésére, mely törekvés vagy önkényű választással, vagy talán inkább kényszerűségből a népdalt veszi alapul: és ez a *nemzeti műdal* létrejövésének megindult, de félbe szakadt folyama. Félbeszakítja ezt a múlt század vége felé az idegen dal műformáinak megkedvelése, melyek mellett, vagy inkább *alatt*, a népdal is talál művelőkre, mint *genre*, de eleinte csupán játszi-leereszkedéssel az írók részéről a néphez, később oly szándékkal, hogy a népdalt az idegen műdalhoz közelebb emeljék, pallérozzák, nemesítsék. Végre Petőfivel egy új törekvés indul meg: a magyar nemzeti dalt a népdal alapján fejteni tovább, felhasználni a csirát, melyből a nemzeti műpoésis legtermészetesebben hajthatja virágait. E szerint vizsgálatom a magyar dal irodalmi történetében négy mozzanatot különböztet meg: 1. az öntudatlan népiesség korát; 2. a nemzeti dal megindult fejlődését; 3. a népdal, mint *genre*, irodalmi művelését; 4. a nemzeti műdalnak a népdal alapján kifejtésére irányzott törekvéseket.

1. AZ ÖNTUDATLAN NÉPIESSÉG KORA.

Költői irodalmunk első századaiból általában kevés lyrai, még kevesebb oly versezet maradt ránk, mely határozottan a dalhoz, a világi dalhoz lenne számítható.

A legrégebb verses emlékektől, melyek a XV. vagy épen XIV. századba vihetők vissza, le a XVII. század enyészéig, a mi lantos nembeli költeményt felmutat irodalmunk, annak tetemes része egyházi, vagy legalább vallásos. Maga Balassa, Rimai, Beniczki sem mondhatók a *dal* művelőinek, mai értelemben. Rövidebb világi verseik a leiró vagy tankörben forognak, s ha olykor a lelkesebb Balassa lyráig hevül is, az a mit lantja zeng, csak széles értelemben vehető dalnak, de nem látszik, hogy különösebben a dal belformája után törekednék. Énekelni ugyan lehetett, valószínű is, hogy bizonyos „ad notam“ lebegett szerzőjük előtt; de akkor énekeltek sok mindent; az egyházban hosszú dogmai fejtegetést, vagy bibliai történetet, a lakomáknál Tinódi-féle históriákat, a nélkül, hogy amazok bensőkép az ének, ez utóbbiak a ballada vagy kisebb eposz formáira igényt tartottak volna. Ily módon Balassa versei is fölvehették a zenei külsőt, bár hiányzott bennök a dalszerűség, melyre nem csupán az kívántatik, hogy a szöveg sora megfeleljen a zeneinek. Több azokban a leiró elem, részletezés, hosszabb a lélekzet, csekélyebb az összpontosítás, hogy sem a dal megtűrhetné; s az egyéni sorsára, specialis körülményekre vonatkozó helyek nem engedik érzelmeit amaz általánosságra emelkedni, mely a dalt a sokaság ajkán meghonosítja. E szerint bátran elmondhatjuk, hogy a dal, mint költői forma nem létezett irodalmunkban — vagy legalább e létezés nyomai elég számú példányban ki nem mutathatók — egészen a XVII. század hanyatlásáig; akkor is nem a sajtóban, hanem egyes érző szívek kicsiny körre szánt és kézirati homályra kárhoztatott érintkezéseiben találjuk a dalt, mely saját formája után törekszik. Az ifjabb Balassa Bálint, Zichy Péter, Kazinczy András lesznek itt az úttörők, vagy az ismeretes kezdeményezők, elő-

futári Amadénak. A mi, előttük, ilyenmő kísérlet hoz-
zánk eljutott, az oly szórványos, vagy bizonytalan, hogy
ezekre keveset építhetünk. Mindazáltal megkísértem
néhány vonással vázolni azt, mit *öntudatlan népiesség*-nek
mondottam ez időszak költészetében, s futólag ecsetelni
— mert a tárgy egésze roppant terjedelmő — az eredeti
népdal hatását az irodalomra.

E *hatás* legelőbb is külformákban nyilatkozik. A
magyar tanúlt verselő, akarja vagy nem, csak úgy tud
némi zöngést adni sorainak, ha a népköltészet rhyth-
musára támaszkodik.

Éles tagoltság jellemzi a rhythmust, megfelelő a
magyar zene és táncz lejtelmének; határozottan külön-
váló metszetekkel, sorokkal, versszakaszokkal. Ezek
mindenike nem haladványos, tovább fonódó, kapcsolatos,
bezáratlan, mint például a német zenében, tánczban és
verselésben, hol a vég egyszersmind kezdete a követ-
kezőnek, — hanem minden tag némi egészlet képező,
kisebb-nagyobb mértékben bevégzett, bezáruló és a
következő taghoz csak lazán kötött. Nagy lyrai moz-
galom, lehetne mondani: tomboló rhythmus van benne;
de nem alkalmas hosszabb fűzésre; elbeszélő költemény-
hez nem annyira illő. A lengedező lábú ütem (*tactus*)
már maga egy kis kerek egész benne; a sormetszet
gyakran, a sor többnyire, nehéz mértékkel üti rá, mint-
egy sarokkal dobogva vagy bokázva, a rhythmus egyes
tagjait; s a versszak majd egy hosszabb, nehezebb
sorral, mintegy korláttal, záródik be, majd hegybe fut
össze, mint a pyramis. E sajátosságai a magyar rhyth-
musnak nem csak népdalokban, hanem már azon pri-
mitiv versezetekben is élesen mutatkoznak, melyeket a
játsszó gyermekek, táncz mellett, mondanak, s melyekben
a dallam alig több éneklő szavalásnál, de annál erősebb
a tánczrhythmus. Ez iránti érzéke, úgy szólva, vele

születik a magyar gyermekkel; századok óta száll egyik zsenge ivadékról a másikra, mint ezt a „Lengyel László“ kezdetű dal, melynek lejtelve ugyanaz a mi jelenleg a többi hasonló tánczdaloké, minden kétségen kívül bizonyítja. E gyermekdalokban mindazon elem megvan már, melyből a népdal igen változatos formái kifejlődnek s a gyermek oly fogékony e formák iránt, hogy lelkében zöngnek azok, minden tanulás nélkül. Egy sorát, vagy szakaszát a népdalnak oly hanglejtéssel fog elszavalni, melyből kitetszik, hogy a forma, öntudatlanul is, már él lelkében; míg, ha egy idegen verssort adunk szájába, szavalása fogja mutatni, hogy nem érzi annak rhythmusát. Valóban, ha semmi egyéb nem, ez is eléggé bizonyítná, hogy a magyar dalformák a népnél nem kölcsönvett, eltanult, idegen alakok, hanem lelkének oly primitív, sajátos, bár megfejthetlen nyilatkozásai, mint maga a nyelv. A mint keble és ajka megnyílik a dalnak, ő csupán e formák, e rhythmus szerint képes dalolni, valamint lába csak e taktusra lendül, ha lejteni akar. Nincs hát semmi szükség bizonyítgatni, hogy a magyar népdal formái eredetiek, a nemzet geniusának sajátjai: feladatom csupán az, hogy e formák hatását amaz időszakbeli irott költészetünkre kimutassam.

A XIV—XVII. század összes irott költészete — némely igen gyér kísérleteket leszámítva — a magyar népdal rhythmusát fogadta el versei alkotásában. A legrégebb költői emlékektől fogva, Leopold koráig a magyar verselés tömege a formáknak egy oly önálló, teljes, szervezetes rendszerét mutatja, mely azonos a népdal formáinak rendszerével, vagy inkább a kettő együtt teszi a rendszert. Tisztán áll ez előttem a legkisebb részletéig, s bátran kimondhatom, hogy ezen időszak költelme, nem ugyan öntudatos művészettel, de minden esetre azon kénytelenségből, hogy magyar fül csak

így érezte *versnek* a verset, egyenesen a népre támaszkodik.

Lehet, hogy egyes írók, e népi alapon, új összetételek, sor- és szakaszbeli módosítások által tovább fejtették a versalkotás mesterségét; de minden efféle újítás a rendszerbe illőleg történt.

Hogy ezt valamennyire felfoghatóvá tegyem, szükség e rendszer vázlatát érintenem futólag.

A magyar dalsor *törzse* oly metszetekből (caesura), áll, melyeket alap-metszetekül vehetünk s melyekhez gyakran pótló metszetek járulnak.

Ez alapmetszetek négy, öt, hat szótagra terjednek, és vagy hasonlókkal, vagy különbözőkkel téve össze, képezik a sort.

Két *négyesnek* összetételéből lesz ama nyolcztagú sor, mely népdalainkban legközönségesb:

„Káka tövin | költ a rueza.“

Két *ötös* amaz adonisi lejtésű sort adja, mely népdalainkban ma már ritkább, de nem példátlan:

„Arany ezüstért | ezifra ruháért“

sőt a gyermekdalban is előfordul:

„Kis kaesa fürdik | fekete tóba“

s így népies volta kétségtelen. Két *hatosból* lesz, a mit közönségesen alexandrin sornak nevezünk, de a mely azért koránt sem idegen, sőt épen úgy visszavihető a gyermekdanáig vagy a népköltés legelemibb formáira, mint az előbbieik.

E három alap-összetétel mindenikét feltaláljuk régi költészetünkben, noha egyes írók bágyadt rhythmus-érzéke, vagy csekély kézügye (technikája) miatt olykor tökéletlenül. Négyes alapon leng a Pannónia megvételét tárgyazó, mintegy XIV. századbeli históriás ének:

Emlékezzünk | régiokról,
Az Szittyából | kijöttekről,

valamint több emléke is a mohácsi vész előtti kornak ;
ötös alap-rhythmus vonúl át a Sz. Lászlóra és Mátyás
halálára írt költeményeken (XV. század) :

Te telepedél | Bihar-Váradon
Az városnak löl | édes ótalma . . .

Néhai való | jó Mátyás király . . .
Nagy dicséretű | akkoron valál,
Ellenségednek | ellene állál ;

a hatos alapmetszet — közönségesen alexandrin — pedig
már Apáthi Ferencz FÉDDŐ ÉNEK-ében (XV. sz.) teljesen
kifejlődve áll előttünk :

Félelmes szívűnek | engem állítatok,
Régi jó barátim | kik nekem valátok —

s a XVI-ik században egyszerre oly tömegesen jelent-
kezik, hogy annak régiebb divatát is nem lehet föl nem
tennünk, habár előbbi példányt gyéren mutathatunk.
E szerint a három alap-forma megvolt eleitől fogva
irodalmunkban, s azokból újabb összetétel, s pótló met-
szetek segélye által a verssorok nagy változatosságát
látjuk fejleni, de mindig rendszeresen és a nép formái-
nak megfelelőleg.

Érdekes volna, e három alap-metszetről kiindulva,
részletesen feltüntetni, miféle módosulások jönnek létre a
népdalban, és ezzel összhangzólag már a régi költészet-
ben is. Így a *négyes*ből, rövidebb pótmetszetekkel, szár-
mazik egy dalsor (4 + 3 + 4 + 2) :

Vermem ugyan | elég van | de kenyerem | nincsen.

Ki hinné, hogy e profán dal lejtelve már feltalál-
ható egy, állítólag a XV-ik századnál nem újabb vallásos
énekekben? Pedig úgy van. A kegyes atyák, ama régi
korban, midőn hiveik épületére egyházi éneket alkotnak,

egy részt ugyan a latin szöveg sorait erőlködnek visszaadni esetlen forma-kísérleteikkel, de olykor a népdal-rhythmus vesz erőt rajtuk; s a következőben nem lehet a föntebb idézett dalsor mozájára nem ismernünk:

Téged onnan | kivete | ez gyarló vi | lágba
 És siralmnak völgyébe, ő nagy haragjába
 Te nagy bűnös voltodért, baromhoz hasonla,
 Hogy bűnöd megesmernéd az nyomorúságba.

Ha a föntebbi dalsor közelebbi módosítását vesszük (4 + 4 + 4 + 2):

Én istenem | mit csináljak | mikor semmim | sincsen ;

egész költeményt idézhetünk, szintén vallásost, a XVI. századból, mely hasonló izeken pereg:

Röttenetes | ez világnak | mostan minden | dolga,
 Csudálatos nagy vaksága, hálátalansága,
 Nem fog rajta az istennek semmi igazsága,
 Sem haragja, sem csapása, sem irgalmassága.

Ha a legismertebb népdali sort tekintjük (4 + 4 + 3):

Deres a fű | édes lovam | ne egyél.
 Fölfelé megy | borban a gyöngy | jól teszi.

Tinódi és kortársai egész nagy históriás énekeket irnak e formában, noha nem igen látják szükségesnek bajlódni a caesurákkal. Hanem mindez önkint szemébe ötlük a figyelmes vizsgálónak; én inkább arra szoritkozom, hogy feltüntessem, miként illenek a rendszerbe némely régi formák, a melyek népdalainkban ma már nem divatosak, de melyeket azon kor írói széltire használnak.

Természete a magyar rhythmusnak, mint fönnebb is érintém, minden sort határozottan bezárni, megállítani mintegy. Eszközli ezt majd egy nehezebb lábbal, majd egy oly metszettel, mely az előbbieknél hosszabb, több szótagból áll. Így, ha két négyest összeszesz, hajlandó egy ötössel zárni be, például e sorban (4 + 4 + 5):

Azt gondolod | édes rózsám | hogy te megcsaltál
(Népdal.)

Im koporsód | ajtajánál | áll hiv szeretőd
(Anyos.)

Olyan fürge | mint az ürge | a nyiri dáma
(Népdal.)

E soralkat igen régi, már a HÁZASOK ÉNEKÉ-ben
(XVI. sz.) ez lejt:

Sokszor kértem | én az istent | nagy szívem szerint,
Hogy mutatna | nekem társat | e világ szerint —

Szintén egy XVI. századbéli vallásos énekben:

Emlékezzél | mi történék | uram mi rajtunk . . .
Örökségünk, édes házánk másra fordula,
Az mi házunk és jószágunk idegenre szálla,
Ügyünk juta jaj! minékünk nagy árságra,
Mert istennek nem akaránk térni utára.

A mi itt a *négyesekkel* történik, ugyanazt látjuk régi költészetünkben az *ötös* és *hatos* metszetű sorokkal történni. Az *ötöshöz* egygyel több, tehát hat tagú pótlék járúl, és lesz belőle azon forma, melyen többi közt a SZILÁGYI ÉS HAJMÁSI éneke iratott:

Egy szép dologról | én emlékezném | ha meghallgatnátok
Az kinek mását | nyilván jól tudom | ti nem hallottátok.

Így egy templomi énekben is, mely szintén a XVI. századra utal:

Örül mi szívünk | mikor ezt halljuk | a templomba mégyünk

Hasonló eljárással származik a *hattosból* ama hosszú sor, mely Balassánál és követőinél, három rövidre van elszaggatva — midőn a két *hatos* metszetre, harmadikul egy *héttagú*, tehát páratlan következik:

Vitézek, mi lehet | E széles föld felett | Szébb dolog a végeknél;
Holott kikeletkor | A sok szép madár szól | Melylyel ember
ugyan él;

Mező jó illatot | Az ég szép harmatot | Ád mely kedves mindennél;

csak hogy ez már a sor metszetein meg van rimelve, s az egy hosszú sor három rövidbe szakad.

Ha e toldott sorokat összeállítjuk, lehetetlen, hogy szemünkbe ne tűnjék, hogy a sorképzés ugyanazon rendszer törvényei alatt foly.

Négyesből ($4 + 4 + 5$):

Sokszor kértem | én az istent | nagy szivem szerint

Ötösből ($5 + 5 + 6$):

Egy szép dologról | én emlékezném | ha meghallgatnátok.

Hatosból ($6 + 6 + 7$):

Vitézek mi lehet | e széles föld felett | szebb dolog a végeknél.

Mihez még azt teszem, hogy valamint három négyesből képződik ilyen sor ($4 + 4 + 4$):

Ama fehér | nyárfák alatt | a part felé.

Nekem is volt | szép szeretöm | néha napján —

úgy Balassa és iskolája a hatosból is képez, ily módon ($6 + 6 + 6$):

Kereke forgását | forgandó járását | látom szerencsének;

de ötös alapon ily hármaztatást nem találtam.

És ily módon lehetne egyenkint kimutatni, hogyan illenek a rendszerbe mindazon formái a régiségnek, melyeket a mai népdalban nem találván, idegennek vélne az ember.

De bár így, mondhatni, összes költői irodalmunk felvette, mintegy öntudatlanul, vagy rhythmikai kényszerűségből a népdal versalakjait, semmitől sem volt távolabb, mint hogy akár elbeszélésben a népi compositió teljessége után törekedjék, akár lyrában ellesse a dal benső formáját s vagy népiesen utánozza, vagy, a mi sokkal fontosabb lett volna költészetünk fejlődésére, saját nemzeti dalt teremtsen, mely amabból emelkedjék ki. Elégnek tartá, ha szerzeményei külsőképen bele-

férnek az akkoriban kelendő dalformákba, s ha mit ezen kívül bennök népiesnek mondhatni, az a *nyelv*, mely irodalmilag nem fejlődött volt még annyira, hogy ellehessen némely tős-gyökeres népi szólamok nélkül. Forma és nyelv csakúgy *jött*, inkább öntudatlan, mint készakarva, inkább kénytelenségből, mint választással. E kettőn túl mindenki azon volt, hogy érvényesítse a mi benne lakik, úgy a mint isten tudnia adta, ismereteit, tudománybeli jártasságát, szóval, írjon, a hogy legjobban telik tőle, kiki az ismeretek azon határai közt, a meddig tudásköre terjed vala. Egy ily költőcsoport nem mondható *népiesnek*, sem a XVI-ik században, sem előbb vagy utóbb; mert se arra nem elég naiv, hogy közvetlen a nép testéből való testnek, véréből való vérnek mondassék, se annyira nem művész (s korábban ez természetes), hogy öntudattal a népköltés színvonalára tegye magát. Mindkét esetben áthozta volna irodalmunkba a népi formák benső teljességét, míg így csak külháját adja a versidomokban, s a compositió majd semmi nyomát nem mutatja a néppel való érintkezésnek. Mert teljes meggyőződése, hogy ha a népnek voltak mondái, történeti tárgyú költeményei, azok nem Tinódi módját követték az elbeszélésben, valamint az is, hogy a népdal sohasem kevésbé volt dalszerű, mint jelenleg. Mind ebből semmi sem hatott fel az irodalomba, különösen a *dal*, úgy szólva, ismeretlen e korszak költői előtt, legalább a ránk jutott szerzeményekben; a mi egy két közelítő nyomot ismerek, azt ezennel röviden megérintem.

Legfontosabb itt amaz „asszonyfeddő“ gúnydal (XVI. század), mely Toldy kézikönyvéből ismeretes. A dalon *refrain* vonúl végig, ez adja rhythmusi egységét az egésznek. Nem tudom, tette-e már valaki előttem azon észrevételt, hogy a refráin a magyar népnél leginkább dévaj, csipős, gúnyos, vagy általában széles jó-

kedvű dalokban fordul elő, s ennyiben összejátszik például a francziák vig chansonjával. Népdal-gyűjteményünk bizonyítja, hogy gúnyos, szeszélyes dalaink oly eredeti módon alkalmazzák a refraint, hogy a rhythmus ezen játékát nem lehet kölcsönvettnek tartanunk. Nem pusztán a végsor merev ismétlése az — noha ilyen is van — hanem egy az egészet átható, és minden versszakban változó játék, melynek formáját minden egyes esetben a tárgy és hangulat adja. Méltó, hogy kivált vig és gúnyos lyránk tanulmányozza e népdalokat. E refraines, dévaj modorban játszik, s a gúnydal formáját teljesen érezteti már a főnemlített „Adhortatio mulierum“ — bizonyítván, hogy ez alak már a XVI. században is ép oly teljesen ki volt fejlődve a népnél, s ha több író akadt volna művelésére, irodalmunk azóta, legalább e nemben, előbb állna. A versforma az ötös alapon léjt, végsorai megtoldva tehát egészen a rendszerbe illőleg, így:

Mostan egy ifjú megházasodott,
Ujjonnan hozza szép házastársát,
Kit ugyan szeret, mint önnön magát;
Nagy szép beszéddel ötet így oktatja.

Asszony, szép társam és szép virágom,
Ha isten minket ketten össze bir,
Tanitlak téged, kérlek ne bánjad.

Hamikor, asszony, téged szólitlak,
Mondj akkor engem édes uradnak,
Mert ha nem mondasz édes uradnak:
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégedet mondnak szólhatatlan társnak.

Mikor vendégek házunkhoz jönnek,
Vigságot mutass jámbor vendégnek,
Mert ha bánatját látják szivednek:
Ifjak kik látják csak megcsúfolnak,
Tégedet mondnak az ebül készültnek.

Ha mikor ketten vendéggé hinak
Nyelved és a szád kérdeve szóljanak;
Mert ha ők ketten sokat csácsognak:
Ifjak kik látják csak megesúfolnak,
Tégedet mondnak csácsogó szajkónak.

És így tovább. Inti az asszonyt, hogy úton ő előtte ne menjen, palástját férjével ne vitesse (nem nagyon ért a lovagiassághoz), ügyes bajos emberek dolgát ne igazítsa, ha új ruhát kap, megbecsülje, piaczon ne ácsorogjon, a lisztet, búzát el ne pazérolja, bort háznál ihatik, de a korcsmát ne járja, hűtlenségre ne fadjuljon. Ha ezt megfogadja, minden jót és boldogságot ígér neki; ellenkező esetben kissé drastice fenyegeti:

Ha nem fogadod: isten ne mentse
Bottul pálczátul az te hátadat,
Piros orczádat szégyenvallástul,
Hátadnak hosszát szép sudar pálczátul.

Végre a krónikák modorában, de szintén dévajkodva, zárja be a költeményt a hely és idő jelentésével:

Ez tanulságot tavaly kilelék.
Szamos vizének magas a partja (tehát ott)
Akkor fejszével vágták a vizet (télen)
Az énekszerzőt mondják jó embernek. —

A történeti ének legrégebbi maradványa, az „Emlékezünk régiekről“ kezdetű ismeretes költemény, mely fennhagyott alakjában nem népi, hanem irodalmi termék, szintén nem tagadhatja meg a népdal, sőt ballada hatásának nyomait. Maga az itt igen tökéletlenül alkalmazott és felettébb ingatag nyolczas sor s talán a négy rím is, a népdalhoz utal vissza. Mert noha e nyolczas egyéb nemzetek költészetében is megvolt, különösen a déák barátim is széltire használta:

Quid sim miser tum facturus,
Cum nec justus sit securus —

de mint fentebb kimutattam, annyira benne van az a magyar népdal, s a mi még erősebb ok, a magyar *táncz* rhythmusában, hogy kölcsönzöttnek nem tekinthetjük. A nyolczas sor, közepén éles szelettel, a magyar nép egyik alaprhythmusának vehető, mely már a gyermekek *táncz-dalaiban* is kezdettől fogva uralkodik, mint a Kölcsey által is ős régiségűnek tartott gyermek-dana mutatja:

Lengyel László | jó királyunk
Az is nekünk | ellenségünk —

Számtalan népdal erősíti ezt, valamint a négyes rimre törekvést is, mitől fogva a rim érzéke határozottabban kezd kifejlenni népünknel. E szerint minden arra mutat, hogy ama honfoglalási ének szerzője előtt valamely nyolczasban írt népi költemény mozama lebegett, de nem elég élénken arra, hogy kellően visszaadhassa, vagy hogy érzéke e rhythmus iránt meg vala már vesztegetve az irodalmi versfaragók esetlenségei által. Csak helyenkint érzik a népi ballada lüktetése, minőnek vélem az ily sorokat:

Emlékezzünk régiekről
Az Szittyából kijöttekről —

Követ juta Duna mellé,
Földet füvel megszemlélé

Engem küldtek téged látnom,
Országodat mind megjárnom —

továbbá amaz ősrégi szavakkal teljes részt, melynek betűrimeit annyira elütnek a többi szövegtől, s melyet így gondolnék rhythmusban visszaállítani:

Árpád juta magyar néppel,
Kelem földén elkelének,
Az cseken ők elcsekének
Az Tetemben feltetének.
Érden sokat ők értenek,
Szászhalomnál megszállának. . .

s e játék így, távol hogy népietlen, tudákos szójáték volna, sőt egyenesen a népi költemény eredeti szövegének egyes szálait gyaníttatja velünk, mint hasonló betűrim ma is számos dalban, közmondásban él a nép ajkán, s leginkább szembetűnteti a hét napjait befoglaló gyermekvers:

Hétfő hetibe,
Kedd kedvibe,
Szerda szerelmibe,
Csütörtök esüribe,
Pintek pitvarába,
Szombat szobájába —

Ha még ehhez is hozzáveszszük, hogy a legrégebb történeti énekünk a balladának benső formáját, menetét is mutatja, a föld, fű, víz, s ennek megfelelő: fehér ló, aranyos nyereg és fék hármas mozzanataiban: bizvást kimondhatjuk, hogy okoskodó szerzője, öntudatlanul és akaratja ellen is, fölvette a népköltemény hatását.

Ezeken kívül csak a *divényi Mehmet*, magyar reneget szerelmes dalait említhetem még, melyek szintén éreztetik a benső formát, de ez utóbbiak a török ghazal hatását inkább, mint a népdalét. A következő században (XVII) Molnár Albert pásztori éneke közelít még a dalhoz és Zrinyi apróbb költeményeiben látszik törekvés rövidebb lyrai formák után, de ez nem a népköltészetből indulva ki. Többet az egész kor irodalmában nem találok, a mi a dal benső formáinak kifejtésére szolgálna. — Lehet, hogy forogtak kéziratban, de sajdtóra nem méltatva, elvesztek.

Vojtina

Ars poetikája.

Tete vagyok, dallal vagyok tele, —
Nem, mint virággal a rét kebele,
Nem mint sugarral, csillaggal az ég:
De caracma'val a „poshadt jakék”^(*)
Vagy mint csatorna, föld alatti árok;
A melybe nem csupán hármas sívárosz —
Tete vagyok. Nincs úrni mód tovább:
Feskit a kiranyag, a ragyva lap.

Olvastam egy pár snár kötetre ment
Regény-, beszély-, poema-speciment:
Krit meg ne rontsoni aztán ennyi küld. 5
Ne rágjon ennyi éretlen gyümölcs!
Melyből világok leszek, a chaosz —
Bennem hasonló kürs támadt akkor,
Homokseggé turkán „mint a beteg alma”:
Látszik, ha e kürből valami válna.

TARTALOM.

	Lap
Vojtina levelei öcséséhez	1
Vojtina ars poétikája	13
A sárkány	23
Irányok	31
A magyar népdal az irodalomban	55

RÁTH MÓR *jutányos, iskolai és részben népies, különösen jutalomkönyveknek, iskolai és népkönyvtáraknak, önképzőköröknek is igen alkalmas kiadásai, melyek túlnyomó része a közokt. ministerium, a középiskolai tanár-egylet, az EMKE és más közművelődési egyletek által beszerzésre — több példányban is — ajánlatik.*

Ezen gyűjtemény egyéb jutányos kiadásoktól abban különbözik, hogy szép alakban (kis 8o) nagy betűkkel, famentes papírra nyomtatva, könyvtári, állandó megőrzésre alkalmas.

1. **Arany János. A magyar verselésről. A nemzeti versidomról. Valami az asszonánczról.** 25 kr. Díszes kötésben 50 kr.
2. — — **Zrinyi és Tasso. A Zrinyiász népies kidolgozásával és Tasso első énekének fordításával.** 40 kr. Díszes köt. 70 kr.
3. — — **Írói arcképek:** Gyöngyösi István. Orczy Lőrincz. Gvadányi József. Szabó Dávid. Ráday Gedeon. 40 kr. Díszes köt. 70 kr.
4. — — **Bírálatok.** 30 kr.
- 1-4. — **Próza dolgozatok.** Jutányos kiadás. 1.60. Díszes köt. 2 frt 20 kr.
5. — — **Az elveszett alkotmány.** 30 kr. Díszes köt. 60 kr.
6. — — **A nagy-idei cigányok.** 40 kr. Díszes köt. 70 kr.
7. — — **Rózsa és Ibolya.** Losonczy István. Bolond Istók. 40 kr. Díszes köt. 70 kr.
8. — — **Toldi, a költő ifjabbkori egyetlen authenticus arcképével, melyet Arany L. a nagymester Horovitz által festetett.** 40 kr. Díszes köt. 50 kr.
9. — — **Toldi estéje.** A költő szülőházának és Nagy-Szalonta főterének látképével. 40 kr. Díszes köt. 50 kr.
8. 9. — — **Toldi és Toldi estéje.** Az ifjabbkori arcképpel és a szülőház és Nagy-Szalonta látképével. 80 kr. Díszes köt. 1 frt.
«Szülőföldem Szalonta, Nem szült engem Szalonba, Azért vágyom naponta Kunyhóba és vadonba.»
10. — — **Buda halála.** A «Rege a csodaszarvasról» képpel Lotz és Than Ráth Mór-féle Arany albumából 60 kr. Díszes köt. 70 kr.
11. — — **Murány ostroma.** 40 kr. Díszes köt. 70 kr.
- 12a. — — **Eredeti és fordított Balladáí, Románcza, Legendája és Allegoriája.** Első teljes kiadás Zichy Mihály «Szondi két apródja» rajzával és a *Hid avatás kéziratának hasonmásával.* Tartalom: Rákócziné. Rozgonyiné. Sir Patrick Spens. Török Bálint. Az egri leány. Ágnes asszony. Borvitéz. Zács Klára. Szondi két apródja. A walesi bárdok. Éjféli párbaj. Tetemre hívás. Az ünneprontók. A képmutogató. A méh románcza. A Hunyadi ballada-kör: I. Hunyad csillaga. II. Both bajnok özvegye. III. Szibinyáni Jank. IV. Kapistrán. V. V-ik László. VI. Mátyás anyja. Az elüzlött és visszatért grófról (Goethe után.) Szent-László, *Legenda.* A gyermek és a *szivárvány.* (*Allegoria.*) Hidavatás. Pázmán lovag. Tengeri hántás. Vörös rebék. Szóke Panni. Árva fiú. Endre királyfi. 45 kr. Díszes köt. 60 kr.
- 12b. — — **válogatott balladáí, Románcza, Legendája, Allegoriája.** Ifjúsági és iskolai kiadás. 40 kr. Díszes köt. 50 kr.

Ezen gyűjteménybe csak azon balladák vétettek fel, melyek tárgyuknál fogva és didaktikai szempontból a család minden tagja és a *mindkét nembeli* ifjuság olvasmányául alkalmasak.

13. **Shakspere. János király.** Ford. ARANY JÁNOS. A fordító és CSIKY GERGELY bevezető tanulmányával, (a színmű forrásai, a történelmi alap, aestetikai méltatás s a t.) jegyzeteivel és címképpel 50 kr. Díszes köt. 70 kr.
14. **L. Ann. Seneca vigasztalása Márcziához.** Fordít. és testvéreje sírja fölött búsongó szüleinek ajánlotta LÉVAY JÓZSEF. 20 kr. Kötve 30 kr.
15. **B. Eötvös József összes költeményei.** 40 kr. Díszes kötésben 80 kr.
16. — — **Emlékbeszédei.** 1 frt 40 kr. Díszes köt. 1 frt 80 kr.
17. **Arany János. Keveháza. Szent-László füve. Daliás idők.** 30 kr. Díszes köt. 50 kr.
- 18.a **Shakspere. Hamlet.** Ford. ARANY JÁNOS. A fordító és CSIKY GERGELY tanulmányával, jegyzeteivel és címképpel. 60 kr. Díszes köt. 80 kr.
- 19a. — — **Szent Iván-éji álmom.** Ford. ARANY J. A fordító és CSIKY GERGELY tanulmányával, jegyzeteivel és címképpel. 50 kr. Díszes köt. 70 kr.
- 20a. **B. Eötvös József. Gondolatok: Hit és vallás. Ember és világ. Irodalom és tudomány.** 80 kr. Díszes köt. 1 frt 20 kr.
- 20ab. — — **Gondolatok.** Teljes jutányos kiadás 2 frt. Díszes k. 2 frt 80 kr.
Mottó: Ne higj olyan gondolatnak, melynek szived ellentmond.
21. **Arany János. Első lopás. A fülemile. A bajusz. A hegedű. A hamis tanu. A tudós macskája. Hatvani.** 20 kr. Díszes köt. 45 kr.
- 22a. **Jókai Mór. Életemből.** Tartalmából: A látható Isten. Életem legszomorúbb napjai. A csendes évek története. Magyar költők sorsa. Az én kortársaim. Egy magyar költő életéből. A jó öreg asszony. Az erdei lak. 1 frt. Díszes köt. aranymetszettel 2 frt.
- 22b. — — **Életemből.** Teljes kiadás. 2 frt. Díszes köt. 2 frt 80 kr.
Az ünnepezt író ezen művében ecsetének fényes színeivel nem a költészet világát, mint regényeiben, hanem a valót festi. Ez talán legsubjektivebb könyve; annyi megható és vidám emléket közölnek életéből, hogy majdnem önéletírásnak tekinthető, és valóságos tükre úgy szeretetreméltó egyénisége, mint lángszelleme fejlődésének.
23. **Shakspere. Julius Caesar.** Ford. VÖRÖSMARTY. 40 kr. CSIKY GERGELY tanulmányával és jegyzeteivel. 50 kr. Díszes köt. 80 kr.
24. — — **Téli rege.** Ford. SZÁSZ KÁROLY. 40 kr.
25. — — **Coriolanus.** Ford. PETŐFI SÁNDOR. 40 kr. CSIKY GERGELY tanulmányával és jegyzeteivel. 50 kr. Díszes köt. 80 kr.
26. — — **Macbeth.** Fordít. SZÁSZ KÁROLY. 40 kr. CSIKY GERGELY tanulmányával és jegyzeteivel. 50 kr. Díszes köt. 80 kr.
27. — — **Lear király.** Ford. VÖRÖSMARTY. 40 kr. CSIKY GERGELY tanulmányával és jegyzeteivel 50, kr. Díszes köt. 80 kr.
28. — — **A két veronai ifjú.** Ford. ARANY LÁSZLÓ. 40 kr.
29. **Arany János kisebb költeményei.** Jutányos kiadás. 1 frt 80 kr. Díszes köt. 2 frt 50 kr. Aranymetszettel 2 frt 80 kr.
- 29a. — — **Válogatott kisebb költeményei.** Jutányos kiadás a közép- és velük egyrangú iskolák felsőbb osztályai és felsőbb leányiskolák számára. A «Családi kör» című képpel Lotz és Than Arany albumából és Arany költeményének hasonmásával. 80 kr. Díszes köt. 1 frt.
- 29b. — — **Válogatott kisebb költeményei.** A középiskolák alsóbb osztályai, a polgári, ipar, közép kereskedelmi, felsőbb nép és hasonló rangú, úgy leányiskolák számára. 50 kr. Díszes köt. 70 kr.

30. **Arany János. Toldi szerelme.** Jutányos kiadás. 1 frt 60 kr. Díszes köt. 2 frt 20 kr. Arany metszettel 2 frt 60 kr.
 31. — — **Toldi szerelme.** Első—Harmadik ének. 20 kr.
 32. — — **Hátrahagyott költeményei.** A. L. bevezetésével, önéletrajzzal és jegyzetekkel. 2 frt 40 kr. Díszes kötésben 3 frt 20 kr.
 33. — — **Őszikék.** (Külön gyémánt kiadás.) ARANY L. előszavával és Arany levelének hasonmásával. 60 kr. Díszköt. arany metsz. 1 frt 60 kr.

Mottó: „És ne haljak meg mint koldus — a ki semmit sem hagyott“.

34. **B. Eötvös József. Arany kalászkok.** B. E. J. műveiből. (Hit és vallás. Ember és világ. Irodalom és tudomány. Haza és nemzet.) 1 frt. Díszköt. arany metszettel 2 frt.

Mottó: „Ha fenmarad nevem — eszméim győzedelme legyen emlékjelem“.

35. — — **Összes kisebb elbeszélések.** 80 kr. Díszes köt. 1 frt. 20 kr.
 36. **Shakspeare. A makranczos hölgy.** Ford. LÉVAY JÓZSEF. 40 kr.
 37. — — **Á tévedések játéka.** Ford. ARANY LASZLÓ. 40 kr.
 38. — — **Troilus és Cressida.** Ford. FEJES ISTVÁN. 40 kr.
 39. — — **A hogy tetszik.** Ford. RÁKOSI JENŐ. 40 kr.
 40. — — **Cymbeline.** Ford. RÁKOSI JENŐ. 40 kr.
 41. — — **Minden jó, ha jó a vége.** Ford. GYÓRY VILMOS. 40 kr.

- 42a. **Jókai Mór. Igaz történetek.** 50 kr. T a r t a l m á b ó l: Párbaj a csatatéren. A zsolcai hős. Egy világító sugár. A Burg fehér asszonya. III. Napoleon Pesten. Életképek: I. A szegedi vésznapok. II. Gonosz háznak gonosz vége. III. Egy népnevelő. IV. Egy nevezetes gazda honunkban. V. Az orosz czárról. Egy vers története. Adomák Széchenyi Istvánról. Rabló kaland. Egy ember, ki gyalog járta meg Párist. Hinni és nem hinni. Sylvesteréj utolsó percze. A hosszú álom. Egy ember, a ki nem akar koronázni.

- 42b. — — **Igaz történetek.** 1 frt 20 kr. Szeged: I. A romtető. II. Az illovai malom. III. A szádfal. IV. A magyar Zuidersee. V. Az öthalom. VI. Az otthon — háználkül. VII. A szivattyúk. VIII. A hét választófejedelemnél. IX. A szegedi legenda. Két lángész egy házban. A vén huszár kapitány. Ideális és praktikus. Két milliomos. Ismeretlen nagy emberek. Három vármegye örököse. A sok-ember. Egyszerre nagygyá lenni. Az ellenséges koponyák. Milyen a török nép. Különböző életrások. Oda fent és oda alatt. (Kitépelt lapok két színész nő naplójából.) Egy titkos drámaíró kinszenvedései. Bethlen Gábor egy tánca. Pénz elrepül. (Nem írta ezt senki, mert ez igaz történet.) Kész regénytárgy. Egy család drámája. A szegedi életmentők stb.

- 42c. — — **Örök emlékek.** 40 kr. Az első alapkö. Széchenyi megszűnt e földön élni! A nemzeti kaszinó Széchenyi lakomáján mondott felköszöntő Vörösmarty. Vörösmarty sírjánál. Teleki László meghalt. Batthyányi temetése napján. Nyáry Pál halálakor. Nyáry Pál temetésekor. Nyáry Pál emléke. Deák Ferencz temetése előtt. Almásy Pál meghalt. Bernát Gáspár. Szigligeti.

- 42a—c. **Jókai Mór. Igaz történetek. Örök emlékek.** Teljes kiadás. 2 frt. Díszes köt. 2 frt 80 kr.

43. **Petőfi Sándor és Arany János levelezése.** Arany L. előszavával, Arany Petőfi emlékének szentelt költeményeivel és Petőfi a Toldi megjelenése alkalmával írt első levelének, és Arany válaszának hasonmására 80 kr. Díszköt. aranymetszettel 1 frt 60 kr.
44. **Kölcsey Ferencz válogatott prózai munkái.** Szerk. és bevezetéssel ellátta GREGUSS ÁGOST. (Kölcsey mint író. GREGUSS tanulmánya.) Elbeszélések, Beszédek. Tanulmányok. **Parainézis Kölcsey Kálmánhoz.** 50 kr.
45. **Szász Károly. Salamon.** Koszorúzott költem. 50 kr.
46. **Verne Gyula. A prémek hazája.** Francziából GYÖRGY ALADÁR. 1 frt 40 kr. Díszes köt. 2 frt.
47. — — **Utazás a föld központja felé.** Francziából BRÖTHY LEÓ. 1 frt. Díszes köt. 1 frt 50 kr.
48. **Sámi Lajos. Délafrikai utazások és fölfedezések.** Tekintettel Magyar L., Livingstone, Du Chaillou, Stanley, Grant, Speke, Cameron utazásaira. Dél-Afrika térképével. *Teljes.* 2 frt. Kötve 2 frt 60 kr.
- 48a. **Sámi Lajos. A Gorillák hazája.** Du Chaillou utazásai. 50 kr.
- 48b. — — **Magyar László élete és utazásai.** 50 kr.
- 48c. — — **Livingstone élete és utazásai; Stanley utazása Livingstone felfedezésére.** Dél-Afrika térképével. 80 kr.
49. **Shakspere. Velencei kalmár.** Ford. ÁCS ZSIGMOND. 40 kr.
50. — — **Titus Andronicus.** Ford. LÉVAY JÓZSEF. 40 kr.
51. **Kazinczy Ferencz. Magyarországi utak. Erdélyi levelek.** B. EÖTVÖS J., KAZINCZY F. fölött tartott emlékbeszédével 60 kr.
52. **Cooper Fénimore. Az utolsó mohikán.** (A teljes regény egyetlen magyar kiadása.) A Kisfaludy-társaság megbízásából angolból GONDOL D. 1 frt. Díszes köt. 1 frt 60 kr.
53. **De Foe Dániel. Idős Robinson Crusoe utazásai, élményei és csodálatos kalandjai.** A Robinsonádok történetével és a szerző életrajzával. Ford. MALMOSY KÁROLY főgymn. tanár. (Az eredeti teljes regény egyetlen magyar kiadása.) 1 frt. Díszes köt. 1 frt 50 kr.
54. **Shakspere. Vénus és Adonis. Lucretia. A szerető panasza. A szerelmes vándor. Szonettek.** Fordították: LÖRINCZY Zs., GYÖRY VILMOS, SZÁSZ KÁROLY. 60 kr.
55. **Arany János. Vojtina levelei öcséséhez. Vojtina ars poetikája. A sárkány. A magyar népdal az irodalomban. Irányok.** Kézirati hasonmással 40 kr. Díszes köt. 60 kr.
56. **Toldy Ferencz. Gyász- és emlékbeszédek.** 1 frt.
57. — — **Emlék- és vegyes beszédek.** 1 frt.
58. — — **Irodalmi arcképek és szakaszok.** 60 kr.
59. **Szemere Bertalan szépirodalmi dolgozatai: Anyám — Terézia — László — Mária — Irénke — Kölcsey-emlékezete. A Chilloni fogoly. Emlékezés a szép Friderikára.** 80 kr.
- 60a. **Szabó Károly. A magyar nemzeti büszkeségről. Emlékezzünk régiekről. A magyar ősvallásról. Az ősmagyar hadiélet.** 60 kr.
- 60ab. — — **Kisebb történelmi munkái.** 2 kötet 3 frt.
- **61. **Dr. Bozóky Alajos. Római világ. Művelődéstörténeti rajzok a császárság fénykorából. Róma városa. Az udvar. A három rend. Társas érintkezés. A nők.** 2 frt. Díszes köt. 2 frt 80 kr. Képek: Augustus, Marcus Aurelius, Domitianus vértézve és babérkoszorúzva. (Szobor

- a louvre-i muzeumban.) Forum Romanum Constantinus diadalkapuja. Augustus síremléke. Római színház. (Pompéji.) Ifjú síremléke, ki ékes-szólás és zenében 52 vetélytárs fölött győzött. Faldiszítmény (Pompéji). Vergilius (Mellszobor a Capitoliumi muzeumban.) Római szónok. Hazatérő harcosok. Falfestmény (Paestum.) Róma mint emberfölötti nagyságú Istenség Marcus Aureliusnak adományozza a világgömböt.
- **62. **Dr. Bozóky L. Római világ.** Művelődéstörténeti rajzok a császárság fénykorából. Számos képpel az ó-világ remekei után. 2 frt. Díszköt. 2 frt 80 kr. Tartalom: **Az utazások. A színjátékok. A fényűzés. Művészetek. Szépirodalom.** Képek: Messalina és Britannicus. Caligula. Sallustius. Cicero. Cicero nyaralója. Tragikai színész. Római építészek. Faustina. Livia mint Pietas. Római hajadon. Római férjezett nő. Zenésznők. Római hölgyek fejdísz. Gladiátor. Küzdő athléták. Pompejus színeköre. Szinpadai jelenet. Zene-gyakorlat. Római katona. Rómaikatona teljes felszereléssel. Vadállatok viadala. Áldozat Cybelének. Áldozat Ceresnek. Csáládi étkezés. Római fürdő. Trajanus útja Orsova mellett. Iskolai jelenet stb.
63. **B. Eötvös József Ünnepi beszédei.** 50 kr. Díszes köt. 90 kr.
- 63ab. — — **Emlék- és ünnepi beszédei.** Teljes jutányos kiadás 2 frt. Díszes köt. 2 frt 80 kr. Aranymetszettel 3 frt 20 kr.
64. **Hunfalvy Pál tanulmányai: Thukyddes. Platoni vendégség. Platoni köztársaság. Aristoteles.** 60 kr.
65. **Curtius Ernő. Athén Perikles korában.** Ford. PÓR IMRE. 50 kr.
66. **II. Rákóczy Ferencz fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-ból.** Közli THALY KÁLMÁN. 5-ik javított, történelmi jegyzetekkel, R. végrendeletével s a t. bővített jutányos kiad. 60 kr.
67. **Arany János. Csaba királyfi.** Hún rege. **Arany László** bevezetésével a hátrah. költeményekhez és a költő utolsó a Botos és Kalapos arcképével. 50 kr. Díszköt. 80 kr.
- «Hogy melyik arcképem választom rajzai közül Fényképiró úr? — a Botos és Kalapost. Mint maradó vendég áll s ül a többi nyugodtan — Menni csak egy készül; útja van, ez leszek én.»
- «Isten veled, jobb részem arany alma! Hú Toldi, Csaba, isten veletek. Oly messze a cél, oly magas a pálma, Rég törve lelkem és a test beteg.»
68. **B. Eötvös József. Éljen az egyenlőség.** Vigjáték. 40 kr. Díszes köt. 70 kr.
- «Quid rides? Mutato nomine de te fabula narratur.»
69. — — **Bosszú.** Szomorújáték. 40 kr. Díszes köt. 70 kr.
- 69abc. **B. Eötvös József Költeményei. Beszélyei. Szindarabjai.** Teljes jutányos kiad. 2.40. Díszköt. aranvmetsz. 3 frt 40 kr.
- 70a. **Salamon Ferencz. Az 1741-iki koronázó országgyűlés.** 50 kr.
- 70ab. — — **Történelmi tanulmányok.** 1 frt 60 kr.
71. **Arany János. Katalin.** Költői elbeszélés. 30 kr. Díszes köt. 40 kr.
- **72. **Horváth Mihály. Fráter György (Martinuzzi) bibornok élete.** 80 kr.
73. **Juste Tivadar. Mária magyar királyné. II. Lajos özvegye.** Francziából SZÁSZ KÁROLY. 40 kr.
74. **Beöthy Zsolt. Rajzok.** 1 frt 20 kr.
75. **Laboulaye Eduárd. Lengyelország első felosztása 1772-ben.** Francziából RIBÁRY F. főgymn. tanár. 30 kr.

76. **Macaulay B. T. Lord Clive. Warren Hastings.** Az Angol-Kelet-india meghódításának története. Angolból SZÁSZ KÁROLY. 1 frt 50 kr.
E két tanulmány, egymással összefüggően terjeszti elének az újabb kor történetének egyik legérdekesebb részletét: az angolok keletindiai birodalmának alapítását. Lord CLIVE, e roppant birodalom tulajdonképeni alapítója, WARREN HASTINGS, első főkormányzója és valódi szervezője volt. E két nagy férfiú körül alakul a keletindiai birodalom történelmének kezdete.
77. — — **Hampden János.** (Az angol Deák Ferencz) **Pitt, Chatham** gróf, Két politikai életrajz. Angolból SZÁSZ KÁROLY 1 frt 20 kr.
HAMPDEN JÁNOS egy megható alak az utolsó Stuartokkal való nemzeti küzdelem történetéből. Tiszta, férfias jellem; magas ész, magas sziv. Életrása életteljes bensőséggel gördíti le előttünk az egyszerű s szereplésre nem vágyó vidéki nembest, ki szellemi és erkölcsi súlyánál fogva a pariament vezére, a nemzeti párt feje s a forradalom regulátora les. A másik életrajzban a világhírű angol miniszternek egészen hű képét vesszük.
78. **Shakspere. Othello.** Ford. SZÁSZ KÁROLY. 40 kr.
79. — — **Felsült szerelmek.** Ford. RÁKOSI JENŐ. 40 kr.
80. — — **Sok hű-hó semmiért.** Ford. ARANY LASZLÓ. 40 kr.
81. — — **Pericles.** Ford. LŐRINCZY (Lehr) Zsigm.
82. — — **V. Henrik király.** Ford. LÉVAY JÓZSEF. 40 kr.
83—85. **VI. Henrik király.** Ford. LŐRINCZY (Lehr) ZSIGM. 3 rész. 1 frt 20 kr.
86—88. **Horváth Mihály. Magyarország függetlenségi harczának története. A nagy napok félszázados emlékezetének szentelt jutányos teljes kiadás. 3 testes kötet. Csak 5 frt. Díszes köt. 7 frt.
89. **Prescott H. Ötödik Károly császár lemondása és végnapjai a Szt. Justei-kolostorban.** Ford. P. SZATHMÁRY KÁROLY. 50 kr.
90. **Sparks J. Washington élete.** A m. t. Akadémia megbízásából ford. CZUCZOR GERGELY. 60 kr.
91. **Thackeray V. A Négy György.** (Angol királyok.) Képek az angol udvari életből. Angolból SZÁSZ BÉLA. 80 kr.
92. **Thiers M. A. Waterloo.** Ford. KECSKEMÉTHY AURÉL. 1 frt.
93. **Ipolyi Arnold. Magyar műtörténelmi tanulmányok. 2 frt 80.
94. — — **Alkalmi beszédek. 1 frt.
95. **Szemere Bertalan. Görögország.** (Utazás a világosi napok után.) 80 kr.
96. **Manzoni Alessandro. A jegyesek.** Milanói történet a XVII. századból. Olaszból BEKSICS GUSZTÁV. 1 frt 40 kr. (A világirodalom egyik legnagyobb remeke.)
97. **Gr. Tolstoj Leó. Sebastopol 1854. 1855.** 60 kr.
98—99. **B. Eötvös József. Magyarország 1514-ben.** Tört. regény. (Ajánlat: Deák Ferencz barátomnak) 2 kötet. 3 frt. Díszes köt. 4 frt 50.
100. **Horváth Mihály. A kereszténység első százada magyarországon. 1 frt 20 kr. Díszköt. 2 frt 20 kr.
101. **Tompa Mihály versei.** A költő által rendezett első ered. kiad. 1863. 40 kr.
102. — — **legújabb költeményei.** A költő által rendezett első eredeti kiadás 1867. 40 kr.
103. **Rákosi Jenő. A krakói barátok. Aesopus.** 80 kr.
104. 105. **B. Eötvös József. Nővérek.** Jut. kiadás. 2 köt. 2 frt 40 kr. Díszes köt. 4 frt.
106. 107. — — **A Karthausi 10-ik emlékkiad.** 2 köt. 3 frt. Díszes köt. 4 frt 60 kr.

108. 109. **Tóth Kálmán összes költeményei.** Első teljes díszkiadás. 2 kötet 4 frt. Díszkötésben 6 frt.
110. **Feuillet Octave. Egy szegény ifjú története. A kis Grófné.** A Kisfaludy-társaság megbízásából ford. SALAMON FERENCZ. 1 frt 20 kr.
- 111a. **Szász Károly kisebb műfordításai.** 1 frt. Díszes köt. 1 frt 60 kr.
- 111b. — — **Moore, Heine, Burns.** 1 frt 60 kr. Díszköt. 2 frt 60 kr.
- 111c. — — **Byron, Hugo V., Béranger.** 1 frt 60 kr. Díszköt. 2 frt 60 kr.
112. **James Robin Hood.** A Kisfaludy-társaság megbízásából ford. PETŐFI SÁNDOR. 1 frt 20 kr.
113. **Rákosi Victor (Sipulusz) Rejtett fészkek.** 1 frt 40 kr. Díszkötésben 2 frt 40 kr. Tartalom: Az én falum. Afrikai utunk. A tudomány haszna. A tubarózsa. Mi történik az én utcámban. A Faust-fordító. stb. (12 beszély.)
- 114—116. **B. Eötvös József. A falu jegyzője.** 3 kötet. 4 frt 50 kr. Díszes köt. 6 frt 80 kr.
117. **Boz Dickens. Oliver Twist.** Angolból GONDOL DÁNIEL 1 frt 20 kr.
118. **Scott Walter. Lucia, a Lammermoori menyasszony.** Angolból Palóczy L. 1 frt 20 kr.
- 119., 120., 121. ***Boz Dickens. Barnaby Rudge.** Angolból BERCZIK ÁRPÁD. 3 kötet. 5 frt.
122. ***Dóczi Lajos. Utolsó szerelem.** Gyémánt-kiadás. 2 frt. Díszkötésben 3 frt 20 kr.
- 123., 124. ***Ebers György. Uarda.** Történeti regény. A Kisfaludy-t. pártolói könyvtára. Ford. JÓNÁS J. 2 kötet. 4 frt 50 kr.
- 125., 126. ***Hunfalvy Pál. Utazás a Balttenger vidékein.** 2 kötet. 4 frt.
- 127a. **Jókai Mór. Humor*** 80 kr. Tartalmából. A magyar néphumorról. Milyen demokraták vagyunk mi? (Fürdői prédikáció.) A diplomacziá. Tekintetes koldusné asszonyság. (Szomorú történet.) Minta színbírálat vagy «ez az út a halhatatlanságra.» Utolsó napjai a fürdő idénynek. Színházi publikumfogás fürdőn. A Jakli. Ha az ember híressé lesz. A pathologicophysiológiai pöreset. Egy beteg ember éjjeli mulatsága fürdőn. A holt ember. Tolvaj história. Hogyan fogy el magától a porzó? vagy az új török kölcsön. Két óra egy újságíró élményeiből, a ki állandó helylyel biztosított. Azokról a «spitzlik»-ről. Kiliámeron. (Ezer novella.) Mikor ebédre hívsz valakit, megmondod, hogy hová? Melyik hát a jobbik? stb.
- 127b. — — **Humor** Útiképek.** 1 frt 20 kr. Tartalmából. Ki hát az a Kakas Márton? Kakas Márton arczképcsarnoka. (1865.) A három Csák. (Históriai álom.) Kakas Márton levele saját magához. (1860.) Liszt Ferencz hangversenye. Boka Károly hegedűje. A prenumeráció különféle stádiumai Magyarországon. (Hisztoriko-statisztikai értekezések Kakas Mártontól.) Egy fiatal naptárszerkesztőhöz. Kakas Márton a pokolban. Kakas Márton a műtárlatban. Az örök béke! vagy miket fogunk olvasni az európai hírlapokban 1959-ben, a midőn száz esztendeig nem volt má háború. A bölcs tanácsbírák. A száműzött «Z». Intő prédikáció, melyet tartott Dugdelmár vajda az ő cigány fajrokonaihoz, kik Bécsbe mentek fel lopni, s rajta veszettek. Kakas Márton válogatott levelei a Vasárnap Újság szerkesztőségéhez.
- 127ab. — — **Humor. Útiképek.** Teljes kiadás. 2 frt. Díszes köt. 2 frt 80 kr.

Ráth Mór iskolai kiadásai. «A kik tanítanak, nagy örömmel fogják e vállalatot üdvözölni. Hiszen eddig az ily művek, minők az előttünk levők, a szegényebb tanulók számára hozzáférhetetlenek voltak. *Ráth Mór az új vállalattal nagy szolgálatot tett a hazai tanügynek* és igen kívánatos, hogy azokat az irodalmi kincseket, melyek az ő kiadásában megjelentek, mind illetén módon, gyors egymásutánban, az iskola számára felhasználhatóvá tegye.»

Középisk. Tanáregyesületi Közlöny.

Népies kiadások.

- Arany János. Toldi. Szent László füve. Első lopás. Jóka ördöge.** Számos képpel és a költő életrajzi vázlatával. Aranyozott díszkötésben 1 példány 50 kr. 10 péld. 4 frt. 20 péld. 7 frt 50 kr.
- — **Toldi.** A híres művész Vágó képeivel és a költő életrajzával 20 kr. 10 péld. 1 frt 80 kr. 50 péld. 8 frt. Egy-egy díszkötés külön 20 krral számíttatik.
- — **Szent László füve.** Képekkel 1 péld. 4 kr. 50 péld. 1 frt 60 kr. 100 péld. 3 frt.
- — **Első lopás.** Képekkel. 1 pld. 4 kr. 50 pld. 1 frt 60 kr. 100 pld. 3 frt.
- — **Jóka ördöge.** Képekkel. 1 pld. 4 kr. 50 pld. 1 frt 60 kr. 100 pld. 3 frt.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1891. évi 26.163. sz. alatt a következő rendeletet bocsátotta ki:

Valamennyi kir. tanfelügyelőséghez és egyházi főhatóságához.

Ráth Mór budapesti kiadó **Arany János: Toldi, Szent László füve, Első lopás és Jóka ördöge** czimű költeményeiből rendkívül olcsó áron szépen illusztrált népies kiadást rendezvén, ezzel a nagy költőnek a nép és a nép gyermekei között való terjesztésre legalkalmasabb műveit még a legszegényebbek által is megszerezhetővé tette. Erről van szerencsém Czimedet oly felkéréssel értesíteni, hogy *nép-olvasmányul kiválóan ajánlható eme kiadványnak a nép és iskolás gyermekek között való terjesztését saját hatáskörében lehetőleg előmozdítani s azokat a nép- és ifjúsági könyvtárak számára ajánlani sziveskedjék.*

Arany János. Kisebb és hátrahagyott kisebb költeményei. Első teljes elzevir kiadás merített papiron, *chronologicus* rendben *összegyűjtve.* ARANY LÁSZLÓ előszavával és ARANY JÁNOS kéziratának hasonmásával. 2 kötet 4 frt. Fényes díszköt. 6 frt 40 kr.

Ezen díszkiadás, miután a *chronologicus* rendben való összeállítás a nagy költő fejlődését oly élesen megvilágítja, különösen *a tanár urak figyelmébe ajánltatik.* Beosztása a következő:

I. 1847—1849. II. 1850—1859. III. 1863—1873. IV. Ószikék 1877—1880.

V. Töredékek és rögtönzések. A költemények czímei és *kezdősorai* betűsorban. *A költemények legnagyobb részén a költemények keletkezésének napja is fel van jegyezve.*

11

21748M

